

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2008-2009

Recull dels resums de les conferències i presentacions de llibres celebrades durant el curs 2008-2009 publicats a l'espai de comunicació virtual **Triat i Garbellat** de l'*Obrador Obert* de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

:: D. SERRAT i J. VILÀ-VALENTÍ: *Sessió en recordança de Lluís SOLÉ i SABARÍS (1908-1985), en ocasió del centenari del seu naixement* [Montserrat Cuxart] p. 1 :: F. MCKENZIE: *Ambiguous geographies of Australia* [Valerià Pauil; Joan Tort] p. 3 :: Presentació del llibre *Una mirada catalana a l'Àfrica. Viatgers i viatgers dels segles XIX i XX (1859-1936)* [Juan M. Garcia Ferrer] p. 9 :: L. PEAKE: *Feminist and quantitative? Measuring the extent of domestic violence in Georgetown, Guyana* [Maria Prats] p. 12 :: Presentació del documental *La mirada d'un geògraf. Vida i viatges de Gonçal de Reparaz i Ruiz (1901-1984)* [Pau Alegre] p. 15 :: J. VILÀ-VALENTÍ; J. VILA SINCLAIR-SPENCE; J.-L. CAROD-ROVIRA: *Acte d'homenatge a Marc-Aureli VILA i COMAPOSADA (1908-2001) en ocasió del centenari del seu naixement* [Enric Bertran] p. 17 :: A.F. TULLA: *Els estudis de Geografia a Catalunya en el marc de l'adaptació a l'Espai Europeu d'Educació Superior* [Elisabet Sau] p. 18 :: Presentació del llibre *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics* [Pau Alegre] p. 22 :: A. LLEONART: *Toponímia recreativa: una visió diferent dels noms de lloc de Catalunya* [Joan Tort] p. 24 :: J. I. MURO: *Mediciones de fincas, planos geométricos y evaluación de la riqueza territorial en la provincia de Tarragona (1846-1892)* [Francesc Nadal] p. 27 :: J. P. GENSANA: *Cap al sud amb el TGV. Nous reptes per a la Catalunya del Nord* [Elisabet Sau] p. 30 :: L. OUTEIRO; J. FARGUELL; J. ESTRANY; D. VERICAT: *Estudis recents en hidrologia fluvial i transport de sediments* [Xavier Úbeda] p. 32 :: Presentació del llibre *Geografia del medio ambiente* [Albert Pèlachs] p. 35 :: J. GÓMEZ MENDOZA: *Lluís Solé i Sabarís y la geografía española* [Enric Bertran] p. 41 ::

[pau alegre, 26 de juny de 2009]

Dijous 25 de setembre de 2008

David SERRAT i CONGOST, Universitat de Barcelona, i
Joan VILÀ-VALENTÍ, Institut d'Estudis Catalans:

*Sessió en recordança de Lluís SOLÉ i SABARÍS (1908-1985),
en ocasió del centenari del seu naixement.*

Dijous 25 de setembre d'enguany, a les set del vespre, la Societat Catalana de Geografia (SCG) va inaugurar el curs 2008-09, amb una sessió acadèmica en recordança del Dr. Lluís **Solé Sabarís** (1908-1985), amb motiu del centenari del seu naixement. L'acte va tenir lloc a la sala Prat de la Riba de l'Institut d'Estudis Catalans i la mesa la formaven el Dr. Francesc **Nadal**, president de la SCG, el Dr. David **Serrat**, catedràtic de Geodinàmica de la Universitat de Barcelona (UB), el Dr. Joan **Vilà-Valentí**, catedràtic emèrit de Geografia de la UB i la Dra. Carmina **Virgili**, directora de la Secció de Ciències de la Terra de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona (RACAB).

La sessió acadèmica va ser oberta pel president de la SCG, qui va adreçar unes paraules al centenar d'assistents que conformava un públic divers, entre el qual la vídua de l'homenatjat, Conxita **Sugrañes**, familiars, amics, antics deixebles i estudiants. El Dr. Francesc **Nadal** va dir que aquesta recordança de Lluís **Solé i Sabarís** començava amb una visió del mestre des de Catalunya i acabaria amb una altra des de fora, mirada, aquesta, que explicaria la professora de la Universitat Autònoma de Madrid, Dra. Josefina **Gómez**. També va remarcar les estretes relacions del Dr. **Solé** i la SCG, de la qual va ser president entre els anys 1972 i 1981. Seguidament va presentar el Dr. David **Serrat** com a deixeble de Lluís **Solé** i professor de Geografia de la UB, que parlaria sobre **La geomorfologia dels Pirineus: aportacions del Dr. Solé i la seva escola**. A més, va mencionar la bona relació que el conferenciant mantenia amb la SCG, on havia impartit algunes conferències, especialment la del 1994 sobre l'Antàrtida.

Les intervencions de recordança, doncs, van començar amb la del Dr. David **Serrat**, qui després d'agrair a la Societat per oferir-li l'oportunitat de parlar del seu mestre i amic, va iniciar el discurs accentuant la doble personalitat didàctica del Dr. **Solé**. Per a ell i per als seus col·legues, va dir, feia unes denses classes teòriques, però a l'hora del treball de camp era un mestre insuperable i apassionat: "el camp es transfigurava amb el canvi que en Solé hi feia". Va destacar les seves diverses facetes, la de geòleg i la de geògraf, és clar, però també la d'humanista i naturalista, perquè el Dr. Solé no era només un mestre en el sentit acadèmic del terme, era també algú que sabia crear caliu. Val a dir que les seves aportacions científiques i relacions amb professors estrangers van aportar-li un bagatge prou consistent per fer escola, així com el mèrit de recollir tota la bibliografia de geografia d'Espanya a la biblioteca que va muntar a la UB amb l'Institut Jaume Almera. El Dr. **Serrat** assenyala el Dr. Solé com l'iniciador de tesis doctorals sobre la geomorfologia del Pirineu, les primeres dirigides per ell mateix i les següents pels seus primers deixebles. Per altra banda, va destacar que l'activitat pública de Solé Sabarís va ser fecunda (prop de 270 títols de temàtica diversa): l'any 1951 va llançar *Los Pirineos*, magna i esplèndida monografia de la geografia física i humana d'aquesta serralada, i el 1954 va dirigir l'obra més sentida, la *Geografia de Catalunya* de l'editorial AEDOS, en tres volums, un sobre geografia

general i dos sobre geografia comarcal. El Dr. **Serrat** va concloure la seva exposició destacant que si ara hi ha estudis més aprofundits de geomorfologia és gràcies al *corpus* científic i als coneixements que el Dr. **Solé** va aportar; fins i tot, va destacar, s'ha pogut fer un estudi de l'Antàrtida.

En acabat, el Dr. Joan **Vilà-Valentí**, va dissertar sobre **La personalitat humana i científica de Lluís Solé Sabarís**. Va destacar el seu humanisme i el seu interès per la renovació pedagògica, així com el seu sentit profund de la ciència i la cultura al servei d'un país i de la seva gent, cosa que no era gens fàcil pels temps que corrien. El professor **Vilà-Valentí** va emfasitzar la relació que el Dr. **Solé** establia entre les Ciències de la Natura i les Ciències Socials i la seva capacitat de síntesi, tan necessària en el món de la Geografia. Destacà la seva dedicació a la geografia com professor d'aquesta disciplina a l'Institut-Escola del Parc de la Ciutadella i la seva condició de membre fundador de la SCG. Quant a Lluís **Solé Sabarís** com a geògraf, va dir, que era un geòleg adscrit a la facultat de Ciències, però que l'interès pel territori li va permetre acostar-se a la facultat de Lletres i dirigir-hi tesis de geografia. Pel que fa a la seva qualitat de docent universitari, **Vilà-Valentí** va establir un paral·lelisme entre la influència de **Solé Sabarís** a la facultat de Ciències i la de **Vicens Vives** a la de Lletres, en obrir tots dos nous enfocaments en els seus respectius camps d'estudi. De la seva aportació a la geografia començà per posar de relleu "Sobre el concepte de regió geogràfica i la seva evolució", article teòric d'una gran influència en la geografia catalana, publicat en la *Miscel·lània Pau Vila*. Dit això, **Vilà-Valentí** va fer una relació de les activitats i actes científics relacionats amb els estudis geogràfics duts a terme pel Dr. **Solé**. En va destacar l'estada a Jaca, on va fer-se un curs organitzat per l'Institut d'Estudis Pirinencs i on va conèixer professors d'arreu, entre els quals, Manuel de **Terán**, amb qui anys més tard treballaria en les publicacions de la *Geografía Regional de España* i la *Geografía General de España*. També va citar la creació d'una secció a Barcelona de l'Instituto "Juan Sebastián Elcano" del Consejo Superior de Investigaciones Científicas i la seva col·laboració en un congrés sobre geografia internacional a Rio de Janeiro el 1956. L'especial atenció que dedicà al món científic europeu, la seva feina a la Universitat i la seva intervenció en gran nombre de congressos i grups de treball internacionals, li valgueren, entre d'altres reconeixements, la distinció de doctor honoris causa per la Universitat de Montpeller. La seva aportació científica, la seva integritat i la seva fidelitat al país el van fer digne de la Creu de Sant Jordi.

Finalment, el president de la SCG, Dr. Francesc **Nadal**, va agrair als conferenciants les seves interessants exposicions i al públic, la seva assistència, i va donar per iniciat el curs 2008-09. [Montserrat **Cuxart**]

Ens plau afegir al que es va dir unes paraules de Carmina **Virgili**, recollides per Josep **Iglésies** en l'homenatge que la RACAB dedicà a qui en fou president, el Dr. Lluís **Solé Sabarís**, el 16 d'octubre de 1985. Diuen: "La generació de la postguerra és una generació sense mestres, la ruptura de la guerra civil la deixà òrfena i sense arrels, la repressió franquista li amagà la història immediata i li tallà els camins del diàleg i de comunicació. Per això les poques persones, que d'una manera activa i conscient exercien el seu mestratge en aquesta època, tenen una importància molt especial. Sobretot ho fan sentint la responsabilitat de transmetre uns valors i uns conceptes, que la cultura oficial d'aquella època considera inexistent, intentant d'establir uns contactes amb el món científic d'una Europa, que ens ignora i és ignorada per l'Espanya franquista."

Dijous 9 d'octubre de 2008

Fiona MCKENZIE,
Curtin University of Technology (Western Australia):

Ambiguous geographies of Australia.

Austràlia és el sisè país més gran del món, i és per si mateix, alhora, el continent més petit del planeta (o, dit d'una altra manera, l'illa més gran de la Terra). Les dimensions del continent-nació són immenses: fa 3.700 km del cap York (al nord de Queensland) al sud de l'illa de Tasmània, i gairebé 4.000 km de punta a punta en sentit latitudinal. Tanmateix, la disponibilitat de terres conreables hi és molt migrada. Només el 7% de la superfície terrestre d'Austràlia pot ser conreada, mentre que a la Unió Europea aquest percentatge representa el 25% i als Estats Units pràcticament arriba al 20%. Aquesta escassa presència de sòls agronòmicament aprofitables té molt a veure amb les condicions físiques del país, en especial amb les climàtiques. A tall d'exemple, la mitjana anual de precipitacions totals al continent és molt baixa en comparació amb la resta d'àrees habitades de la Terra; a més a més, és enormement variable, tant en el temps (amb prolongades sequeres molt severes que se succeeixen durant anys) com en l'espai. Les àrees poc o molt plujoses es disposen de forma concèntrica al voltant d'una enorme àrea central del país molt àrida, tot i que a l'oest l'aridesa arriba fins a la costa. Malgrat aquesta contundent geografia física, tan desfavorable, convé tenir en compte que Austràlia és un país molt ric en recursos minerals i energètics de diversa mena: gas, ferro, carbó, petroli, zinc, níquel, or, estany, etc. Alguns d'aquests minerals tenen una còtització molt alta; per exemple el níquel, el qual té un valor igual a cinc vegades l'or (en pesos equivalents).

Malgrat les proporcions gegantines de l'espai, la població australiana és de poc més de 21 milions d'habitants, insignificant si la comparem amb la de la Unió Europea, que, amb gairebé 500 milions de persones, és 25 vegades més gran demogràficament parlant. La densitat de població d'Austràlia és de 2,5 hab./km² mentre que a la Unió Europea és de 115 hab./km² o a Catalunya arriba als 229 hab./km² (dades de 2007). L'escassa població australiana s'ha beneficiat d'un increment de la renda per càpita molt intens els darrers anys, a una mitjana del 2,9% per any en el període 1997–2007 (descomptant-ne lògicament la inflació). De forma correlativa amb els indicadors de creixement econòmic, l'atur ha disminuït al llarg de la darrera dècada. Aquest progrés econòmic es deu a l'explotació dels minerals, que es pot dir que són la font principal del creixement australià recent. La imatge d'Austràlia podria ser, així doncs, la d'un país emergent i puixant. Ara bé, el suposat desenvolupament general presenta unes *geografies ambigües* en la mesura que les diferències territorials han augmentat de forma marcada. A la revisió d'aquestes geografies ambigües es dedica la present intervenció, que se centrarà sobretot en l'estat d'Austràlia Occidental –un dels sis estats de la federació (Mapa 1)– i que en bona mesura prendrà l'habitatge com a "termòmetre de l'estat del territori". Aquesta tria temàtica és conseqüent amb l'orientació investigadora de Fiona **McKenzie**, directora del *Housing and Urban Research Institute of Western Australia* (Institut de Recerca Urbana i de l'Habitatge d'Austràlia Occidental) qui en va fer una exposició acompanyada en el decurs de la conferència impartida a la Societat Catalana de Geografia el dia 9 d'octubre de 2008.

El creixement econòmic desfermat d' Austràlia la darrera dècada no ha repercutit en la disminució real de les diferències socials. Si bé la renda dels grups més desfavorits s'ha tendit globalment a aproximar a la de les classes mitjanes o més benestants, perseveren les diferències en termes d'afectació de l'alcoholisme, assistència sanitària, educació, habitatge, crim, exclusió social o manca d'oportunitats per a la mainada. És especialment punyent la qüestió de l'habitatge, i més en la mesura que l'ocupació i les rendes globals han pujat molt, fet que ha motivat que la demanda sobrepassés de llarg l'oferta disponible de nous habitatges. En aquesta tessitura, les classes desfavorides han estat excloses de l'accés a l'habitatge digne. Totes aquestes dades generals de caire socioeconòmic es coneixen, però en canvi es té menys informació sobre l'impacte geogràfic de les desigualtats generades durant l'etapa recent de prosperitat. Intentarem treure'n l'entrellat a continuació.

En termes de distribució espacial de la població, detectem una sèrie de processos interessants. El creixement de la població s'està produint a les ciutats, mentre que les àrees rurals –conformades amb el desenvolupament agrari esdevingut durant la colonització del segle XIX i els inicis del segle XX (sobretot els diferents "cinturons del blat" o *wheatbelt* de cadascun dels estats)– mostren una tendència aguda a la despoblació. Alhora, es produeix un sorprenent (tot i que lleu) increment demogràfic en àrees molt remotes (1), per exemple a Austràlia Occidental, sobretot mercès a l'augment de l'activitat minera. Si bé és cert que la identitat australiana es basa, des del punt de vista de la geografia cultural, en la ruralitat i en el paisatge del colon pioner conquerint el *bush* –que, en anglès australià, es refereix a la "natura verge" forestal o de matollar en àrees no colonitzades per l'home blanc– (Carroll, 1992; Tonts, 2002), a la pràctica la població australiana prefereix viure en localitats metropolitanes i costaneres, que precisament donen l'esquena al rerepaís rural i a l'imaginari paisatgístic nacional. I aquesta població australiana tria les localitats mineres remotes, com tindrem ocasió de veure més endavant, només perquè no li queda més remei.

En termes econòmics, convé tenir present que el creixement experimentat al conjunt de la federació s'ha basat sobretot en els recursos d'un dels estats, Austràlia Occidental, el PIB del qual s'ha pràcticament doblat els darrers 15 anys (en el període 1990–2006 s'ha incrementat en un 107%). Mentre que l'agricultura, la indústria, els serveis o la construcció han baixat o han mantingut estable llur contribució al PIB estatal, la mineria ha doblat la seva importància, del 15% el 1990 a més del 30% el 2006, de manera que ja és el principal sector econòmic d'Austràlia Occidental. D'aquesta manera, el "miracle econòmic australià" es basa de forma significativa en uns determinats territoris. Territoris el creixement dels quals reverteix en el creixement global de la federació; però que, tanmateix, no reben les inversions oportunes del govern federal. Per exemple, Austràlia Occidental ha contribuït substantivament al progrés del país, però en canvi pateix un retorn escàs per part de la *Commonwealth* (govern federal). Aquesta feble implicació federal ha coincidit a grans trets amb el domini polític i ideològic del neoliberalisme, que s'ha manifestat en el territori amb un replegament de la inversió en serveis i infraestructures. Així, l'habitatge no ha rebut cap atenció (de fet, fins fa poc no ha existit una política federal d'habitatge verbalitzada com a tal), els serveis mèdics o educatius han estat negligits, no s'han mantingut les carreteres, no s'han creat xarxes de distribució d'aigua potable o de recollida d'aigües fecals, etc. En aquest sentit, convé subratllar que hi ha una gran quantitat de barris nous a Austràlia que, directament, no tenen serveis de proveïment o d'evacuació d'aigües.

En el cas concret d'Austràlia Occidental (2), és significativa la dada següent: el 82% de la població estatal viu al Gran Perth (l'àrea metropolitana de la capital de l'estat). El creixement demogràfic de l'estat ha estat intens i s'ha concentrat sobretot a

l'àrea de la capital, i en alguns punts concrets molt remots (a un o dos milers de quilòmetres), mentre que tota la perifèria rural de base agrària del sud-oest de l'estat, a grans trets coincident amb la regió del Wheatbelt (3), roman en un estat de letargia i pateix una marcada tendència al despoblament (McKenzie & Stehlik, 2005). La major part de la nova ocupació creada pel sector miner s'ha donat precisament a les àrees mineres remotes o a Perth, de manera que en aquests dos àmbits territorials s'ha produït una pressió extrema en el mercat de l'habitatge. Convé assenyalar que l'ocupació té un perfil predominantment masculí i això produeix desigualtats molt fortes en la distribució per sexes, fins al punt que en les àrees mineres hi ha un 40% més d'homes que de dones.

El patró territorial bàsic de la nova ocupació a Austràlia Occidental són feines localitzades a Perth i el que s'anomena l'ocupació *fly-in fly-out*, és a dir, persones (sobretot homes) que treballen de forma concentrada durant un determinat període de temps a les regions mineres, sobretot les del nord (Pilbara i Kimberley), i que tornen a Perth, on viuen les seves famílies, els caps de setmana o quan poden concentrar dies festius. De fet, al període 1996–2006 l'ocupació en el sector miner ha pujat un 105% al Gran Perth i només un 29% a la resta de l'estat, cosa que fa pensar que hi ha un gran nombre d'empadronats a Perth que no treballen a la ciutat sinó que tenen una feina *fly-in fly-out*. Fins i tot es té coneixement de persones que practiquen aquesta dinàmica *fly-in fly-out* des dels estats orientals (en especial Nova Gal·les del Sud, Tasmània i Victòria) i des de Nova Zelanda. Tanmateix el fet que el cens federal no preguntés per aquesta mobilitat laboral motiva que se'n tingui un desconeixement precís, i a hores d'ara diferents equips investigadors del país estan pressionant l'ABS perquè inclogui aquest afer al proper exercici censal.

Específicament pel que fa a les polítiques d'habitatge a l'estat, convé tenir en compte que inicialment la gent ocupada en el sector miner a les regions remotes va viure en cotxes o en tendes. Les autoritats han intentat millorar aquesta situació, però la seva intervenció és extraordinàriament lenta i maldestra. Cal no perdre de vista que les zones mineres del nord d'Austràlia Occidental tenen unes condicions climàtiques extremes (suara al·ludides, a les quals convindria afegir la recurrència dels tornados), i els preus de la construcció són considerablement alts –en comparació amb els de les zones urbanes. A més, s'han de portar els materials des del sud, a milers de quilòmetres, i també cal portar-hi els paletes. Paletes que, generalment, no estan gaire disposats a traslladar-se a tanta distància i a una zona desèrtica, de manera que solen demanar sous molt alts. Per intentar estalviar o minimitzar aquests costos, no és estrany que hom construeixi les cases a l'àrea de Perth per simple juxtaposició de mòduls i les dugui amb camió milers de quilòmetres cap al nord.

L'alta demanda d'habitatge en aquestes zones mineres ha acabat de fer pujar els preus residencials a uns nivells inversemblants –molt superiors als del Perth metropolità. I, en contra del que es podria pensar, els preus dels habitatges a Perth són més alts que els de Sydney, sobretot a causa de la forta demanda existent a Austràlia Occidental, més gran que la dels estats orientals. Perth és considerada la 11a ciutat del món amb l'habitatge més inassequible (en un rang de 157 ciutats estudiades en una recerca a nivell mundial) (4). Alhora que es produeix aquesta evolució, la preferència pels habitatges unifamiliars a Austràlia no disminueix, fins i tot s'exacerba. A Austràlia hom prefereix de forma sistemàtica les "McMansions", és a dir, cases amb quatre o més habitacions, malgrat que la grandària mitjana de les unitats de convivència està baixant. Des de 1995 el 60% de les cases construïdes a Austràlia són "McMansions".

Més enllà del cost de construcció i manteniment d'assentaments humans estables en àrees remotes, cal no perdre de vista que la inversió en aquest sentit és molt controvertida i no està exempta de polèmica. En efecte, en la mesura que els recursos

miners s'esgotaran en un termini relativament previsible, l'administració sovint argüeix que no té sentit plantejar-se una urbanització formal. Ara bé, la força laboral hi està vivint de forma molt precària i és injustificable que no es facin les inversions oportunes per millorar la qualitat de vida i garantir uns estàndards mínims d'habitabilitat. La dificultat d'atraure famílies senceres a regions remotes és també causa i conseqüència dels problemes de l'habitatge, i de retruc alimenta els fluxos *fly-in fly-out*. Alhora, els serveis públics de salut o ensenyament no estan pas garantits en aquestes àrees, per mera desídia governamental, qüestió que al capdavant repercuteix en una dificultat seriosa de crear comunitats reals en regions remotes. A ningú no se li escapa que tot el sistema *fly-in fly-out* es manté pels baixos preus dels viatges en avió, però es plantegen dubtes raonables sobre la sostenibilitat global d'aquest sistema a mitjan termini.

L'habitatge no és, emperò, l'únic problema territorial que es detecta en aquesta *geografia ambigua* d'Austràlia. En el cas concret d'Austràlia Occidental, el fet que la frenètica construcció residencial al Gran Perth hagi malmès les millors terres agrícoles ha comportat que el proveïment alimentari no estigui garantit. Avui dia, una bona part dels productes frescos de Perth es transporta amb avió des de la regió de la Gascoyne, gairebé 1000 km al nord de la capital. En una situació d'augment marcat dels costos de transport, la inflació dels preus dels productes bàsics alimentaris ha estat molt preocupant els darrers mesos i, de fet, a hores d'ara s'estan començant a prendre mesures contundents per preservar de forma estratègica les millors terres agrícoles al voltant de Perth.

Un altre fenomen territorial interessant és la migració residencial des del Perth metropolità cap a l'extrem sud-oest de l'estat –l'única àrea (un 12% de l'estat) geogràficament temperada, climàticament no extrema i dotada d'unes condicions acceptables de confort–, però no cap a les àrees rurals interiors (el "cor agrari" del Wheatbelt), sinó cap a la costa, concretament les regions de Peel, South West i Great Southern. Es tracta de gent jubilada del Gran Perth (l'edat mitjana de jubilació a Austràlia és de 56 anys), amb un nivell econòmic alt o mitjà-alt, que decideix anar a viure a la costa del sud de la capital; de professionals liberals que treballen físicament uns pocs dies (al mes o a la setmana) a Perth i que viuen la resta del temps –amb connexió a Internet– en aquestes àrees a migjorn de la ciutat; de persones que, des d'aquestes àrees, es desplacen quotidianament cap a la seva feina a Perth (més de 200 km al nord); o bé d'usuaris de residències secundàries ocupades tots els caps de setmana i les vacances –i, sovint, força més temps. Els paisatges costaners del sud-oest són atractius per la bellesa de les platges i dels boscos (excepcionals en una contrada sense vegetació), per la topografia alterosa (en un país persistentment planer), per les vinyes (sobretot a la vall del Margaret River) o pel patrimoni (per exemple els fars), entre altres atractius.

Les migracions residencials vers el sud-oest originen les comunitats *sea/tree*, anomenades d'aquesta manera a Austràlia per les raons paisatgístiques principals que motiven la seva aparició (el mar i els boscos). Els problemes de sostenibilitat d'aquestes comunitats emergents són també punyents, com en el cas de les comunitats mineres, tot i que naturalment difereixen força d'aquests darrers contextos. El fet que els migrants residencials de Perth cap a les comunitats *sea/tree* tinguin generalment un nivell econòmic elevat motiva una pujada dels preus del sòl, de l'habitatge o dels productes de consum i, consecutivament, fa que s'incrementin els impostos (sobretot, en la mesura que es planteja l'exigència d'uns serveis i unes infraestructures assimilables a les de Perth). La població local preexistent s'incomoda amb aquestes alces i es queixa dels problemes que es produeixen en la sanitat pública, i més en la mesura que molts dels

nouvinguts són jubilats. S'origina, així, una bipolaritat molt marcada, en què no hi ha integració sinó més aviat retrets mutus i absència de diàleg (Burnley i Murphy, 2004).

El desenvolupament sostenible de les comunitats *sea/tree* exigeix una visió integrada i holística de la realitat territorial. És tan important atendre l'impacte ambiental de les noves construccions com els seus aspectes socials (fonamentals, com acabem de veure) i econòmics (l'arribada de nouvinguts crea noves activitats inexistents anteriorment i n'activa les prèvies). Un fenomen particularment insostenible és que cada dia es creuen per la carretera entre el sud-oest i Perth les persones que viuen a les urbanitzacions *sea/tree* d'alt nivell (i que van a la capital a treballar), d'una banda, i, de l'altra, les persones que van a treballar en hotels o en el servei domèstic d'aquestes urbanitzacions però que no poden viure al lloc en qüestió perquè el preu de l'habitatge els és inassequible (i, per tant, han de residir necessàriament a Perth). Totes aquestes persones es desplacen naturalment amb vehicle privat (sovint amb una única persona dins) i recorren diàriament centenars de quilòmetres entre l'anada i la tornada.

Les *geografies ambigües* d'Austràlia són múltiples i diverses. Hem tingut ocasió de revisar-ne algunes. Podem concloure la nostra exposició assenyalant que l'explotació dels recursos miners d'Austràlia Occidental ha donat lloc a un creixement substantiu de l'economia australiana, però, tot i el que podria esperar-se, tant la cohesió social com la territorial se n'han ressentit. El creixement econòmic no és *per se* el problema, sinó la gestió d'aquest creixement, que exigeix unes habilitats específiques que no són, malauradament, gaire habituals a Austràlia. El tema de l'habitatge arreu, les dificultats per crear comunitats mineres o els problemes existents a les localitats *sea/tree* són manifestacions locals de les desigualtats territorials creixents.

Les referides *geografies ambigües* només deixaran de ser-ho mitjançant canvis profunds en els mecanismes d'actuació i d'intervenció de les administracions, de les empreses i de les comunitats locals. En el cas de les administracions, convé subratllar que no hi ha hagut en cap sentit unes veritables polítiques d'habitatge. També és un fet punyent que la classe política –pràcticament tota ella d'extracció urbana– desconeix del tot els problemes, les dinàmiques o les realitats dels territoris situats més enllà del límit de l'àrea metropolitana. Convindria que la política assumís que el mercat no crea per si sol allò que es coneix com a "desenvolupament comunitari"; i que és prioritari i urgent invertir en infraestructures i en serveis de futur (i deixar de pensar, de retruc, en la conveniència de desprendre-se'n). Les empreses, de la seva banda, haurien de començar per ser més honestes amb el govern; per exemple, en el cas específic de l'activitat minera, haurien d'informar-lo sobre la idoneïtat de les àrees d'inversió futures –a fi que s'hi pugui dur a terme una adequada planificació territorial i urbanística. En un altre ordre de coses, les empreses haurien d'actuar més en el pla local i no tant en el global –com acostumen a fer–, mentre que les comunitats, al seu torn, haurien de pensar més en l'escala global i abandonar el nivell local com a escala exclusiva de referència. En aquest sentit, les comunitats han d'entendre que molts dels problemes que pateixen en el pla local són manifestacions de processos globals. En comunitats com les *sea/tree* és molt necessari treballar en el desenvolupament comunitari sostenible, buscant de la cohesió per damunt de la diferència de sensibilitats i de condicions socioeconòmiques. Perquè tot això sigui possible, i per fer front al replegament de l'estat inherent a les consignes neoliberal, hi ha, a criteri nostre, un únic camí: potenciar el planejament amb fermesa i resolució. Un planejament concebut sobre la base d'una *governança* òptima, i que apunti cap a una comprensió àmplia dels problemes del desenvolupament social comunitari, dels conflictes lligats amb la sostenibilitat i, finalment, dels reptes globals de l'economia regional. Sense perdre de vista qüestions que fins ara s'han deixat en un segon pla, com la imprescindible protecció dels espais agraris.

Més enllà de qualsevol ambigüitat, tenim l'absolut convenciment que una activitat globalment reordenadora com la que preconitzem ha d'estar liderada pel sector públic. Sense cap mena d'excusa. [Valerià **Paül i Carril**; Joan **Tort i Donada**]

Notes

1. - El concepte *remot* és clau en la recerca geogràfica a Austràlia. Per calcular si una determinada àrea és més o menys remota, s'han establert diversos índexs que tenen força popularitat en la geografia acadèmica. El que gaudeix de més acceptació actualment és l'emprat a efectes estadístics per l'ABS (*Australian Bureau of Statistics*).
2. - Dues magnituds geogràfiques bàsiques de l'estat d'Austràlia Occidental: ocupa un terç exacte de la superfície de la federació però només s'hi troba el 10% de la seva població. D'aquesta manera, mentre que la densitat de població al conjunt continental (més Tasmània) se situa als 2,5 hab./km², en el cas concret d'Austràlia Occidental és de 0,8 hab./km² (dades de 2007). S'estima que aproximadament només el 12% de l'estat és apte per activitats com l'agricultura o la silvicultura, mentre que el 88% és un immens erm, en part utilitzable com a pastura, en part directament desert (**Tonts i Paül**, 2005).
3. - Quant a les denominacions regionals d'Austràlia Occidental, emprem la divisió regional a efectes de desenvolupament (**McKenzie i Tonts**, 2005), implantada per llei del parlament estatal (*Regional Development Commissions Act 1993 – no. 53 of 1993*), que estableix nou regions oficials fora de l'àrea metropolitana de Perth (vegeu Mapa 2).
4. - Dades corresponents a l'any 2006 de l'*International Housing Affordability Survey* (Enquesta internacional sobre el grau d'assequibilitat de l'habitatge). Es tracta d'una recerca de caràcter anual que cobreix diversos països anglosaxons.

Referències

- Burnley**, I.H. & **Murphy**, P.A. (2004): *Sea Change: Movement from Metropolitan to Arcadian Australia*. Sydney: University of New South Wales Press.
- Carroll**, J. (ed.) (1992): *Intruders in the Bush: the Australian quest for identity*. Melbourne: Oxford University Press.
- McKenzie**, F. i **Stehlik**, D. (2005): "Futures for the Western Australian Wheatbelt – Is 2030 Already Here?", *Australian Journal of Agricultural Research*, 56: 537–551.
- McKenzie**, F. i **Tonts**, F. (2005): "The re-emergence of regional policy and planning in Western Australia", *Planning Practice and Research*, 20(2): 201–219.
- Tonts**, M. i **Paül**, V. (2005): "Paternalismo estatal y desarrollo de la agricultura extensiva en Australia Occidental", *Ería*, 68: 297–313.
- Tonts**, M. (2002): "State Policy and the Yeoman Ideal: Agricultural Development in Western Australia, 1890–1914", *Landscape Research*, 27(1): 103–115.

Dimecres 15 d'octubre de 2008

Presentació del llibre editat a cura de
Maria Dolors GARCIA i RAMON, Joan NOGUÉ i FONT i Perla B. ZUSMAN:

*Una mirada catalana a l'Àfrica.
Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)*

(Lleida: Pagès editors, 2008)

"Mirar l'Orient, que en el nostre cas és sobretot al sud"

La paradoxa cultural-geogràfica del títol l'assenyala M. Dolors **Garcia Ramon** en el transcurs de la presentació del llibre *Una mirada catalana a l'Àfrica. Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX (1859-1936)* (Pagès editors, Lleida 2008. Col·lecció Guimet, núm. 100), del qual han tingut cura Joan **Nogué**, Perla **Zusman** i ella mateixa, el dimecres 15 d'octubre de 2008 a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) dintre del curs 2008-2009 de la Societat Catalana de Geografia (SCG). Un acte que, com és costum, presenta i modera Francesc **Nadal**, president de la Societat. És la tercera activitat del present curs, dins del grup ja consolidat de presentacions de llibres geogràfics. **Nadal** incideix en el fet que es tracta d'una obra escrita en la seva major part per socis i sòcies de la Societat i recorda quan escau un dels membres de la SCG, exemple de viatger actual: Pere **Andreu**.

Un dels tres editors del llibre, Joan **Nogué**, inicia la seva intervenció excusant l'absència de la casa editorial, de camí a la fira de Frankfurt, i es dedica a parlar sobre els orígens de l'obra. Aquests orígens, segons el relat de **Nogué**, es troben en el llibre *España en Marruecos (1912-1956): Discursos geográficos e intervenció territorial* (Lleida: Milenio, 1999) que, impulsat pel Ministerio de Educación y Ciencia per copsar l'impacte del colonialisme tant al Marroc com a l'antiga metròpoli (inclòs el retorn dels colonitzadors a la seva terra d'origen), tingué la virtut de reunir un grup d'estudiosos de tres universitats catalanes amb un interès comú: la geopolítica, la geografia cultural, el pensament geogràfic i la geografia històrica.

Joan **Nogué** explica que els detonadors de la continuïtat del grup foren una llarga espera a l'aeroport de Fiumicino i les converses que inevitablement es fomenten en una situació així. Tot parlant, va sorgir el projecte que donarà pas al llibre que ara es presenta. Aquest cop la iniciativa tindrà l'aixopluc de l'IEC, i se centrarà en l'àmbit català i el món del viatge. El procés és llarg: 7 anys! De 2001 fins a 2008, any en què apareix finalment el llibre. L'editor assenyala amb orgull que com a subproducte de l'obra ja es disposa ara de tesis doctorals, projectes de recerca, etc. Trajecte llarg, doncs, però profitós.

Un plec d'agraïments (IEC -personalitzat en l'antic president de la Secció de Filosofia i Ciències Socials, Joan **Vilà-Valentí**, i en el seu secretari executiu, Josep M. **Boixareu**-, les tres universitats –Girona, Pompeu Fabra i Autònoma de Barcelona- per facilitar les seves infraestructures; autors dels diversos capítols del llibre –molts d'ells, a la sala-; Rosa **Cerarols** –coautora i responsable d'una llarga sèrie de tasques logístiques, com és ara l'obtenció de drets de reproducció de fotografies- i Joaquim **Albareda** –presentació de l'acte-) clouen la seva intervenció.

Sense la presència a la sala de Perla B. **Zusman** (a l'Argentina a hores d'ara), Ma. Dolors **Garcia Ramon**, que completa la terna autoral/editora, emmarca el llibre en l'interès actual sobre la temàtica de viatges, palès, per exemple, en els recentment creats apartats especials a les llibreries, i fa notar que fa més d'un segle ja existiren molts viatgers que, de tornada, escriviren les seves impressions de viatge. L'objectiu del llibre, explica, és analitzar si existeix una mirada catalana diferenciada de les mirades dels altres viatgers procedents de les potències colonials europees, inclosa Espanya.

S'ha fet un profund 'buidat' en múltiples arxius i biblioteques per tal de trobar les peces adequades per permetre l'anàlisi que registra el llibre. Un enorme 'boom' d'escrits de catalans que viatgen a l'Àfrica es produeix a partir de 1910. Els interessos que provoquen aquests viatges estan molt lligats a l'àrea d'estudi. Mentre la gran majoria de relats se centren per raons de lligam polític o comercial al Marroc, en el cas de viatges a Egipte és el turisme l'interès principal. Per altra part, M. Dolors **Garcia Ramon** assenyala *Orientalisme*, l'assaig d'Edward **Said** que descriu els mecanismes de construcció de 'l'altre' afins a les pràctiques colonials, com a precursora i model per a la lectura de les narracions de viatges, objectiu d'anàlisi en el llibre.

A continuació detalla les cinc parts de l'obra:

- Una primera part conté una visió general i un capítol de caire teòric sobre la temàtica viatgera.
- Una segona part, sota el títol d'"Institucions i pràctiques", parla tant de diverses institucions organitzadores de viatges a l'Àfrica com de diferents pràctiques de viatge, que van des de les dels missioners claretians fins al turisme cultural.
- Una tercera part, "Viatgers i viatgeres", parla de tres grans figures: Eduard Toda, Nicolau M. Rubió i Tudurí i l'antiga consòcia Aurora Bertrana.
- La quarta part, "Les Àfriques", parla de les imatges més freqüents transmeses pels viatgers, en funció del seu lloc de destí.
- Per últim, unes conclusions responen a la pregunta sobre si existeix o no una mirada específicament catalana en els relats dels viatgers: hi ha, de fet, visions compartides amb viatgers d'altres orígens, netament colonialistes; de vegades visions ambigües, com les d'Aurora Bertrana i Rubió i Tudurí, etc. Gairebé és cert que tots destaquen la ineficàcia –sobretot administrativa– del colonialisme espanyol, però, resumint, existeixen formes diverses, múltiples mirades, i no una sola mirada...

Joan **Vilà-Valentí**, a la taula com a membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC, fa una intervenció molt particular sobre el llibre, repassant coses que l'han sorprès i interessat durant la seva lectura, moltes d'elles prou curioses per al públic, geògrafs en la seva gran majoria. Primer traça un retrat sobre les característiques dels viatgers i autors que surten al llibre. Són, explica, desiguals. L'impuls que els porta al viatge és divers: l'orientalisme, la literatura, l'obligació... Malgrat el llarg període analitzat, es tracta sempre de gent de classe mitjana o més elevada, de sòlida cultura. Recorda oportunament uns quants fets cabdals que van succeir a Catalunya en el moment del gran 'boom' dels viatgers: la creació de la xarxa de biblioteques de la Mancomunitat, la creació de l'IEC, les figures cabdals de Joan Maragall i Enric Prat de la Riba... Diverteix amb picardia els assistents (molts del món acadèmic) mencionant la seva sorpresa per la gran quantitat de coses fetes per un Prat de la Riba, per exemple, en els seus –molt curts– 47 anys de vida, en contrast amb alguna gent del món acadèmic que s'hi arrossega anys i panys sense aportar gran cosa. Menciona la seva sorpresa en descobrir que tots els autors del llibre siguin geògrafs, cosa –cal assenyalar-ho, diu-

impossible fa uns anys, en què l'existència de geògrafs era tan minsa com la representació d'aquests encara avui en dia a l'IEC, enfront de la gran majoria, per exemple, d'historiadors. I aprofita la seva experiència per recordar el salt donat pels geògrafs des de les seves originals geografies regionals fins al munt d'especialitats sorgides recentment. Joan **Vilà-Valentí**, en un dia d'indubtable bon humor, acaba la seva intervenció recomanant la lectura del llibre, però mai en diagonal, "com se sol fer", sinó amb una lectura pausada, aturant-se i pensant el que es va llegint.

És per últim Joaquim **Albareda**, catedràtic d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra, qui fa la presentació específica del llibre, adjectivant-lo com a "llibre interessant i amè alhora", assenyalant certes inevitables repeticions, "però que no deixen de fer-lo de bon llegir", i les magnífiques fotografies de què gaudeix. Tot seguit passa a fer una sèrie d'extraccions de la seva lectura: l'interès per l'Àfrica coincident amb la pèrdua de les últimes colònies espanyoles a Amèrica; la labor dels excursionistes, amb Catalunya sempre com a referència o contrapunt; el paper dels missioners claretians; l'eclosió de la figura del turista i el turisme, amb l'aparició de les targetes postals, el cartellisme, etc.; els il·lustres viatgers ja mencionats, als quals ell afegiria el cas d'Emili Juncadella (membre de diversos centres excursionistes i clubs, lligat a diverses qüestions financeres, participant en caceres...); la sistematització dels estereotips (amb Fortuny, Verdaguer, Gaziol...), llegint precisament un text inclòs en el llibre en el qual Agustí Calvet –Gaziol- diu que "els indígenes d'aquell continent [Àfrica], com a material humà, no valen, en general, el pa que mengen"; i la conclusió final que en els escrits dels viatgers, generalment, no s'arriba a qüestionar el colonialisme, sinó la seva ineficàcia.

En fi, com l'última intervenció destaca: un llibre interessant, ensems que amè i oportú. [Juan Manuel **Garcia Ferrer**]

Dimarts 11 de novembre de 2008.

Linda PEAKE,
York University (Toronto, Ontario):

*Feminist and quantitative?
Measuring the extent of domestic violence in Georgetown, Guyana.*

La conferència corresponent al mes de novembre de 2008 va ser pronunciada per la Dra. Linda **Peake**, professora de la *York University* a Toronto (Canadà), dimarts dia 11. La seva contribució va respondre al títol proposat: *Feminist and quantitative? Measuring the extent of domestic violence in Georgetown, Guyana*. Com es desprèn del títol, la conferenciant va dividir la seva exposició en dues parts, la primera es va dedicar a qüestions metodològiques i la segona a la presentació d'un estudi de cas.

Després d'una breu presentació per part de Francesc **Nadal**, president de la Societat Catalana de Geografia, la professora **Peake** va agrair la invitació i va explicar que li hagués agradat compartir la presentació amb Karen **de Souza**, com estava previst, però que això no havia estat possible per problemes de visat. Va agrair l'esforç del públic per escoltar-la en anglès i encara més parlant d'un lloc tan poc conegut com Guyana.

La conferència es va iniciar amb una sèrie de preguntes, com ara: Per què les feministes no solen utilitzar mètodes quantitius? Per què es pensa que només es pot fer recerca feminista amb tècniques qualitatives? Això, va assenyalar, no només passa amb la geografia feminista, altres geografies crítiques (social, política, cultural...) tampoc no acostumen a utilitzar els mètodes quantitius. Aquest rebuig rau en l'associació que es fa entre mètodes quantitius i positivisme.

L'anàlisi dels 150 articles publicats al llarg de sis anys per la revista *Gender, Place and Culture*, ha permès trobar únicament sis articles amb enfocament quantitiu, tots en un número sobre SIG. Passa quelcom semblant amb les tesis doctorals. La professora **Peake** va comentar que fa anys ella va haver de fer un opció pels mètodes qualitius, però creu que actualment els joves ja ni s'ho plantegen, donen per fet que ha de ser així.

Les principals crítiques dirigides a les tècniques quantitatives són la demanda d'objectivitat i la seva assumida legitimitat com a ciència suposadament neutral. Per això cal debatre què és el que constitueix el coneixement. Es pot entendre per positivisme el coneixement científic basat en evidències observades, en el coneixement dels objectes, en el coneixement com a procés racional per connectar idees (idees/realitat/experiència). Però per a les geògrafes feministes el coneixement és sempre parcial i situat. Es basa en l'experiència, les emocions i els valors subjectius desenvolupats en la praxis. El coneixement inclou també la manera com la identitat i l'experiència de qui fa recerca, conjuntament amb el marc teòric, donen forma a l'agenda de recerca, l'anàlisi de dades i els resultats.

S'ha debatut molt sobre la incompatibilitat de les tècniques quantitatives i la geografia feminista. Les feministes eren conscients que, per fer-se un lloc a l'acadèmia, els calia tenir la seva "pròpia" manera de fer recerca i la van trobar per oposició al positivisme. Per això durant molt temps l'enfocament quantitiu i el qualitatiu s'han tractat com realitats separades, com si no tinguessin res a veure l'un amb l'altre. En realitat ambdós mètodes són problemàtics en les definicions i les mesures. Totes les dades, sigui quina sigui la seva naturalesa, són representacions. En ambdós casos ens les

hem de veure amb les relacions de poder. La recerca feminista no ha d'adoptar un mètode *a priori*, però sí que pot seguir uns criteris: coneixement fiable, efectiu i no opressiu, compromís de prendre seriosament les dones, ocupar-se de la diferència, dels diferents contextos i sobretot no generalitzar.

Després d'aquesta reflexió metodològica Linda **Peake** va presentar un estudi de cas a Guyana. Va presentar breument aquest país americà, que va ser una colònia britànica, basada en la producció de sucre, fins el 1964. Durant la dominació colonial els esclaus africans van substituir la població ameríndia i més tard quan es va abolir l'esclavitud, es van importar treballadors de l'Índia. Avui Guyana és una societat multiracial molt pobre.

En aquest context, als anys 80, en un moment de molta inestabilitat política i violència, va néixer *Red Thread*, una organització social que va col·laborar en la recerca presentada. Com a molts altres llocs d'Amèrica Llatina la principal preocupació i àmbit de treball d'aquesta organització és la violència domèstica. En aquests països hi ha encara molta tolerància social envers la violència domèstica, inclosos els càstigs corporals als infants. *Red Thread* ha fet molta feina en aquest àmbit: programes de ràdio i televisió, demandes judicials, assessorament i intervenció, ha editat una guia sobre violència domèstica i ha desenvolupat xarxes d'acollida i suport per a dones maltractades. En el marc d'aquest treball l'organització es va plantejar que faltava informació quantificable i actualitzada sobre l'abast de la violència domèstica. Per això es van plantejar la necessitat d'endegar una recerca que donés resposta a aquesta limitació, incorporant les variables de classe i ètnia. Aquesta és la recerca participativa que va dirigir la Dra. **Peake** amb els membres de *Red Thread*.

Van començar l'any 1992 amb una formació de dos mesos per crear l'equip de recerca. Es va treballar sobre el disseny del qüestionari, les tècniques d'entrevista, el mostreig... Es va veure la necessitat de fer una enquesta i de definir una mostra representativa. En aquest procés de recerca de col·laboració també van prendre la decisió de centrar-se en la capital, Georgetown, on viu el 40% de la població guyanesa, ateses les dificultats que es presentaven per fer treball de camp per tot el país. Van dissenyar la mostra a partir del cens electoral i la van estratificar per classes socials. El treball de camp es va desenvolupar al llarg de tres mesos, amb enquestadores treballant en parelles; les enquestes duraven uns 90 minuts i se'n van obtenir un 90% de respostes.

De l'anàlisi dels resultats Linda **Peake** va destacar el fet que encara el 80% de la població veu la violència domèstica com un fet comú. D'altra banda el 25% de les dones van declarar haver experimentat violència domèstica i un terç coneixien algú que l'havia experimentat. Tot i així només un 40% han demanat ajuda o han anat a la policia. Va assenyalar que les dones són alhora víctimes i executores de la violència, pel fet que infligeixen violència sobre els infants; un 70% de les dones peguen als seus fills/es i un 80% havien rebut violència quan eren infants.

En la recerca també es va plantejar la necessitat de definir la violència domèstica. Es va definir com qualsevol acte contra una víctima amb què es manté una relació conjugal, d'amor, sexual o algun tipus de dependència que condiciona la vida, el cos, la psicologia i el benestar de les dones i els seus infants. Les relacions de poder en la vida domèstica són complexes, múltiples i contradictòries i no s'ha d'oblidar que les dones viuen en un context patriarcal. La violència domèstica té a veure amb l'autoritat i el control sobre els cossos dels altres.

Per concloure, la professora **Peake** va assenyalar que rebutjar els mètodes quantitius no ha estat una tria innocent. Ara bé, si les feministes només podem fer recerca qualitativa només podrem parlar de la naturalesa de la violència domèstica, però no del seu abast. La lliçó d'aquesta experiència concreta per a la geografia feminista

anglosaxona és que cal ser més flexible i obert en l'elecció de les metodologies, per tal d'elegir el mètode apropiat en cada moment.

Red Thread ha utilitzat els resultats de l'enquesta en el seu treball de suport a les dones. Disposar de més informació els ha permès demanar finançament per fer treball educatiu, ara també poden intervenir més en les polítiques perquè estan documentades i tenen dades, han après i han guanyat control sobre les dades que els afecten. D'altra banda el procés de recerca ha donat lloc a un equip d'investigadores formades, amb majors oportunitats d'ocupació i de generació d'ingressos.

La sessió va cloure's amb un torn obert de preguntes i comentaris sobre la tendència d'augment o regressió de la violència domèstica a Guyana i en general, sobre el paper dels governs en aquest tema, sobre les diferències entre grups ètnics, i sobre l'ús d'altres metodologies com els grups focals. [Maria **Prats Ferret**, gener de 2009].

Dijous 27 de novembre de 2008

Presentació del documental:

*La mirada d'un geògraf.
Vida i viatges de Gonçal de Reparaz i Ruiz (1901-1984)*

La sala d'actes de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC) va ser ahir, dijous 27 de novembre, el marc de la projecció en *première* del documental *La mirada d'un geògraf. Vida i viatges de Gonçal de Reparaz i Ruiz (1901-1984)* dirigit per Josep M. **Palau Riberaygua** i Manu **Benavente** i coproduït per MANUAL i Televisió de Catalunya, el qual serà difós per TV3 en data propera. La sessió, organitzada per la Societat Catalana de Geografia (SCG) de conjunt amb l'ICC i el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, va comptar amb una nombrosa assistència. La presència de la Sra. Ma. del Carmen **de Reparaz**, filla del protagonista del documental, va donar relleu al vessant familiar de l'acte.

Amb anterioritat a la projecció, els directors del documental i els portaveus de les entitats organitzadores de l'acte van omplir un torn de paraules repartit pel Secretari per a la Planificació Territorial, Dr. Oriol **Nel·lo**. Josep M. **Palau** i Manu **Benavente** van fer referència a algunes de les dificultats materials que se'ls van presentar al llarg de la filmació per a seguir la petja dels viatges de **Reparaz** a qui van qualificar, ben meritòriament, de viatger romàntic fora d'època. El documental ho demostra a bastament. El Dr. Francesc **Nadal** va recordar la profunda vinculació d'aquell viatger amb la SCG de la qual fou un dels vint-i-set socis fundadors el 1935, relació que serà perllongada properament amb la conferència que pronunciarà el Dr. Gonzalo André **de Reparaz** durant el curs actual de la SCG. El director de l'ICC, Dr. Jaume **Miranda**, va presentar la catalogació del "Fons Documental Gonçal de Reparaz" conservat a la Cartoteca de Catalunya des de l'any 2005, la qual cosa facilitarà les consultes de tots els investigadors interessats. Així mateix, la sessió ha comptat amb la presència del Cònsol General del Perú a Barcelona, Hble. Sr. Miguel **Palomino de la Gala**, qui ha volgut afegir-se a l'acte per a glossar algunes de les aportacions decisives de Reparaz per al millor coneixement geogràfic del país andí.

Finalment, el Dr. **Nel·lo** ha clos les tandes d'al·locucions introductòries per a remarcar dues coses. En primer lloc, la importància de Gonçal **de Reparaz** en el procés d'implantació dels estudis sistemàtics i científics de geografia a Catalunya durant els anys vint i trenta del segle vint. La lectura d'un extracte prou dilatat d'un article aparegut a *La Publicitat* el juliol de 1931 en el qual advocava la creació d'estudis reglats de geografia a la nova Universitat de Catalunya que s'albirava en la República tot just implantada, és bona prova de l'interès explícit en aquesta direcció. En l'escrit, **Reparaz** subratllava amb força la necessitat peremptòria de formar especialistes en geografia física i en geografia econòmica sense oblidar l'expressió cartogràfica i la història dels mapes, branca en la qual va excel·lir. I en segon lloc, Oriol **Nel·lo** va destacar el cosmopolitisme vital i el testimoni cívic demostrats per **Reparaz** en mantes ocasions tan dispars com difícils. El seu compromís democràtic i de defensa dels pobles oprimits va quedar palès en altres documents aportats i llegits pel conferenciant.

El documental *La mirada d'un geògraf* procura reflectir la trajectòria de Gonçal **de Reparaz** a Catalunya, França i Perú atorgant especial atenció a la monografia sobre la Plana de Vic, l'estada a Prada de Conflent durant la Segona Guerra Mundial i la

descoberta de la vall del Colca, respectivament. Tot això a redós i al fil de tres eixos narratius molt ben trenats durant els seus tres quarts d'hora de durada. La simulació de la veu en *off* del protagonista, bo i llegint fragments de les

publicacions pròpies així com de la seva correspondència personal i manuscrits inèdits, procura facilitar el batec més pregon del personatge sobre imatges retrospectives extretes de filmoteques diverses. Un altre eix discernible del documental rau en la successió de fotos i pel·lícules registrades per **Reparaz** mateix encarades, o contrapuntejades, amb les filmacions contemporànies efectuades pels realitzadors. Finalment, el tercer eix narratiu, prou evident per la seva extensió malgrat el seu desenvolupament necessàriament trencadís, ve donat per la successió de records, opinions i, fins i tot, valoracions de la figura de Gonçal de **Reparaz** explicats de viva veu davant la càmera per una bona colla de persones coneixedores de la seva vida i obra. D'entre els comentaristes i testimonis catalans cal destacar les opinions d'Oriol **Nel·lo**, Joan **Vilà-Valentí**, Carme **Montaner** i de la família **Arias**, pare i fill, els quals van ser dels seus darrers amics i corresponsals catalans, i en català, als anys setanta. Els records dels tres fills vivents, Marie Hélène, Gonzalo André i María Carmen, són decisius per a conformar la personalitat del pare. A més a més, les valoracions, el més sovint encomiàstiques, però amb mesura, d'una bona colla de col·laboradors i amics de **Reparaz** en la seva etapa peruana, completen aquest eix. Tot plegat dóna vida pròpia al nostre personatge en un document la visió del qual recomanem encaridament. [Pau **Alegre**, 28 de novembre de 2008]

Dimarts 2 de desembre de 2008

Joan VILÀ-VALENTÍ, Institut d'Estudis Catalans,
Juliette VILA SINCLAIR-SPENCE, néta del geògraf, i
Josep-Lluís CAROD-ROVIRA, vicepresident de la Generalitat de Catalunya

*Acte d'homenatge a
Marc-Aureli VILA i COMAPOSADA (1908-2001)
en ocasió del centenari del seu naixement.*

Dimarts 2 de desembre de 2008, a la sala Pere i Joan Coromines de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), se celebrà un **acte d'homenatge a Marc-Aureli Vila i Comaposada (1908-2001)**, soci fundador i honorari de la Societat Catalana de Geografia (SCG), en ocasió del centenari del seu naixement. Hi intervingueren: la Senyora Juliette **Vila Sinclair-Spence**, néta del geògraf; el Doctor Joan **Vilà-Valentí**, membre de l'Institut d'Estudis Catalans; i l'Honorable Senyor Josep-Lluís **Carod-Rovira**, vicepresident del Govern de la Generalitat de Catalunya.

Obrí l'acte el president de la SCG, el Doctor Francesc **Nadal**, qui de bell antuvi destacà la gran contribució de Marc-Aureli **Vila** a la SCG com a delegat de l'IEC a la seva Junta de Govern, càrrec que ocupà una dotzena d'anys (1989-2001) i en l'exercici del qual demostrà sempre una autoritat moral i un *savoir-faire* propi de les persones que han viscut amb plenitud. A continuació, agraià als consocis Jesús **Burgueño** i Robert **Casadevall** el treball d'organització de l'acte.

La primera a intervenir fou la Senyora Juliette **Vila Sinclair-Spence**, que donà una emotiva mirada a la dimensió humana de Marc-Aureli **Vila**, des de la perspectiva d'una néta que hi compartí casa a Barcelona durant tretze feliços anys de la seva joventut. El seu parlament, titulat *Marc-Aureli Vila i Comaposada (17 de gener de 1908 – 4 de juny de 2001)*, fou fet en català com a tribut a la memòria de l'avi i a l'estimació que li professà. Juliette **Vila** es presentà com la filla d'Eudald **Vila**, el fill gran de Marc-Aureli, nascuda a Caracas en 1971, i contextualitzà la seva intervenció els anys a cavall de les dècades dels vuitanta i noranta, quan visqué amb els avis a la casa del carrer Brusi. Del seu avi, en destacà la mentalitat oberta a les opinions alienes, el gran respecte i admiració que tenia pel seu pare, Pau **Vila**, l'amor sense límits per la seva muller, Josefina, a qui no deixà de petja quan li fallà la vista, i l'estimació envers els seus quatre fills, els seus set néts i els seus deu besnéts.

Juliette **Vila** recordà les xerrades del diumenge a la tarda a la casa dels Vila a Caracas, *La Tramuntana*, on el geògraf que no feia mai vacances instruïa la seva família, perquè tenia una condició innata de professor, que necessitava compartir els seus coneixements. El seu ferm compromís amb la docència universitària, feina a la qual dedicà més de trenta anys a Veneçuela i en l'exercici de la qual no arribà cap dia tard a classe, li valgué, per això, el sobrenom de *Punto Fijo*, en realitat una ciutat de l'Estado Falcón, que aquí prenia un altre sentit. El retrat humà del personatge anà acompanyat de divertides anècdotes que protagonitzà, entre les quals el desemascarament del fantasma de l'internat de Bogotà, personalitat adoptada per un indi guajiro de Maracaibo que havia agafat el costum de banyar-se de nit ja que no li ho permetien de dia.

De Barcelona, recordà el costum de Marc-Aureli de llevar-se d'hora, el teclejar incessant de la màquina d'escriure, l'assistència als actes d'Esquerra Republicana de Catalunya, la fidelitat al diari *Avui* i l'afició als encreuats (suposem que d'en Tísner, un altre que patí l'exili), al costat d'elements més prosaics, com ara les pipes on fumava picadura i el glop de rom veneçolà a disposició de les visites, que servien per acomboiar el seu caràcter hospitalari. Juliette **Vila** clogué la seva intervenció amb una pregunta adreçada a l'avi: *Ets feliç?* I una resposta: *Si ho ets, jo també ho sóc. Gràcies per formar part de la meva vida.*

El segon parlament anà a càrrec del professor Joan **Vilà-Valentí**, successor de Marc-Aureli **Vila** com a delegat de l'IEC a la Junta de Govern de la SCG, qui destacà d'entrada la gran repercussió social de l'homenatjat, un home que mai no passava inadvertit, fet que explica que ja hagi rebut tres actes d'homenatge: el que li tributà la Fundació Josep Irla al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants en complir noranta anys; l'organitzat en 2002 per l'Institut d'Estudis Catalans, que comptà amb la participació de l'expresident del Parlament Heribert **Barrera**, membre de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'IEC; i el que s'estava duent a terme, organitzat per la Societat Catalana de Geografia, en ocasió del centenari del naixement.

La intervenció del professor **Vilà-Valentí** repassà la vida professional i l'aportació científica de Marc-Aureli **Vila** a través de tres èpoques: a Catalunya abans l'exili, durant la llarga estada a Amèrica i rere el retorn a Barcelona. Dels primers anys, els de joventut, destacà els estudis de mestre i de Dret, la feina pedagògica com a professor a l'Escola del Treball i a l'Escola Normal, la tasca jurídica com a jutge de menors i com auditor de guerra. Tanmateix, digué **Vilà-Valentí**, la geografia ja era una de les seves preocupacions, cosa que explica els seus contactes amb geògrafs a l'empara del Centre Excursionista de Catalunya i que fos un dels fundadors de la SCG en 1935.

La segona etapa correspon a les estades a Colòmbia, on exercí d'advocat, i a Veneçuela, a partir de 1943, on esdevingué plenament geògraf en professar la disciplina a la Universitat. D'aquesta llarga travessia americana, en que Marc-Aureli no deixà de sentir en cap moment l'enyor de Catalunya, el professor **Vilà-Valentí** en ressaltà la plena identificació amb el país d'acollida, al qual dedicà la seva feina com a investigador, fruit de la qual foren, entre moltes d'altres, dues magnes obres, *Geografia de Venezuela* (24 volums) i *Geoeconomia de Venezuela* (3 volums), i una dedicada a vincular les seves dues pàtries *Els Caputxins catalans a Veneçuela*.

La tercera època, la del retorn a Catalunya, s'inicia en 1978, quan amb la democràcia Marc-Aureli se sent còmode en un país on havia decidit de no tornar-hi en vida de Franco. D'aquests darrers trenta anys, **Vilà-Valentí** recordà les conferències de Marc-Aureli **Vila** als cursos de doctorat de la Universitat de Barcelona, els articles publicats a la *Revista de Geografia* i l'ingrés en 1988 a l'Institut d'Estudis Catalans, on, ja traspassats el seu pare, Pau **Vila**, i Josep **Iglésies**, esdevé per un temps l'únic geògraf. D'aquest període, posà de relleu que la seva producció escrita no s'aturà. Veieren la llum, entre d'altres, obres com *La casa rural a Catalunya*, *Els municipis de Catalunya* i *Aportació a la terminologia geogràfica catalana*, el primer dels llibres que ha publicat la SCG en la seva col·lecció.

El professor **Vilà-Valentí** clogué la seva intervenció fent seves unes paraules de Manuel **Castellet**, president de l'IEC en morir l'homenatjat, el 2001: *Marc-Aureli Vila era un dels mestres que hem estimat, un dels membres més vells de l'IEC, però un dels esperits més joves.*

El tercer i darrer parlament fou el del Senyor Josep-Lluís **Carod-Rovira**, destacat dirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya, el partit que Marc-Aureli **Vila** contribuí a fundar en 1931. El Senyor **Carod-Rovira** començà per recordar els estudis primaris

de Marc-Aureli **Vila** al Gimnasio Moderno de Bogotà, on el seu pare, Pau **Vila**, hi havia traslladat els ideals de l'Escola Horaciana, i l'amor que sentia per les seves dues pàtries, Catalunya i Veneçuela, fet que exemplificà amb aquestes frases: *Marc-Aureli Vila fou el més català dels veneçolans i el més veneçolà dels catalans*. Per això, el seu taüt fou cobert per dues banderes, la catalana independentista i la veneçolana.

Seguidament passà revista a diversos fets de la vida de l'homenatjat: la participació en la xarxa de suport a la conspiració independentista de Prats de Molló, quan només tenia divuit anys; la fundació d'Esquerra el 1931; l'auditoria de guerra i la magistratura de menors; l'estada al camp de concentració i el llarg exili; la delegació de la Generalitat a Veneçuela (a partir de 1959) per designi del president Tarradellas i la tasca antifranquista que hi exercí; la feina com a professor universitari i assagista (83 llibres i 23 opuscles publicats al llarg de la seva vida); el retorn a Catalunya, deixant fills i néts a Veneçuela; l'acta de diputat al Parlament de Catalunya durant la legislatura 1984-88, en què esmerçà esforços en les lleis d'organització territorial; el refús de la Creu de Sant Jordi per desavinences amb la concessió del guardó; i l'homenatge que Esquerra li tributà el març de 2001, on pronuncià un discurs vibrant i progressista: ... *només hi ha una sola raça: la raça humana*.

Tampoc no hi podia mancar l'anècdota, perquè la vida de Marc-Aureli **Vila** en fou rica: al congrés fundacional d'ERC, quan les diferències entre les postures de Francesc Macià i Lluís Companys arribaven al punt més àlgid, Marc-Aureli **Vila** prengué la paraula i desvià l'atenció de la concurrència amb una aferrissada defensa de les curses de braus, amb gran rebombori entre els assistents. Un cop resoltes les divergències entre els dos dirigents republicans, Marc-Aureli **Vila** aclarí que no estava d'acord amb res del que havia dit.

El Senyor **Carod-Rovira** destacà de Marc-Aureli **Vila** el caràcter rebel i l'esperit jove, l'home de diàleg i de concòrdia que encarnava la dignitat republicana, el tractament de vós com a mostra de respecte, el sentit de l'humor i esperit sorneguer propi d'un vellet amable ensems que entremaliat. Per tot plegat, la seva intervenció acabà amb aquests mots: *Gràcies, Marc-Aureli, per aquest temps viscut*.

L'acte de recordança de Marc-Aureli **Vila** fou clos per president de la SCG, Francesc **Nadal**, qui no s'està de dir que a la sala, a més de diversos familiars d'aquest membre fundador de la Societat, n'hi havia un altre, Maria del Carmen **de Reparaz**, filla de Gonçal de **Reparaz**, també soci fundador de la SCG, que després d'una fructífera estada a Catalunya hagué d'emprendre el camí de l'exili, a causa del seu compromís republicà, aquest cap el Perú, on desenvolupà una gran tasca com a geògraf, tal com es podrà veure al documental *La mirada del geògraf. Vida i viatges de Gonçal de Reparaz i Ruiz (1901-1984)*, produït per Televisió de Catalunya en col·laboració amb l'Institut Cartogràfic de Catalunya. [Enric **Bertran**]

Dimecres 28 de gener de 2009

Antoni F. TULLA i PUJOL,
Universitat Autònoma de Barcelona:

*Els estudis de Geografia a Catalunya
en el marc de l'adaptació a l'Espai
Europeu d'Educació Superior.*

La primera conferència de l'any 2009 de la Societat Catalana de Geografia va centrar-se en la transformació que està fent la geografia universitària per adaptar-se a l'Espai europeu d'educació superior (EEES). Aquesta transformació va ser explicada el 28 de gener per Antoni F. **Tulla**, que va ser prèviament presentat per en Francesc **Nadal**, amb el títol: *Els estudis de geografia a Catalunya en el marc de l'adaptació a l'Espai europeu d'educació superior*.

Antoni **Tulla** és llicenciat en Econòmiques, tot i que l'any 1982 es va doctorar en geografia i, des del 1989, és catedràtic del Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. A més de la seva tasca com a docent i investigador, també ha ocupat diversos càrrecs en la gestió universitària i d'ençà de la constitució de la Delegació del Col·legi de Geògrafs (2002) a Catalunya n'ha estat el president, càrrec que encara ara ostenta. Entre el 2003 i el 2004 va ser el coordinador del *Llibre blanc per al disseny del títol de grau de Geografia i Ordenació del Territori*, on es va realitzar una proposta per adaptar dels estudis universitaris de geografia que s'imparteixen a l'Estat espanyol a l'EEES; també es feia una diagnosi de l'oferta de places i de la demanda de la titulació; s'establien comparacions entre les diferents titulacions i plans d'estudi de les universitats espanyoles que impartien estudis de geografia i, finalment, s'analitzaven els perfils professionals dels geògrafs per tal d'ajustar els futurs itineraris d'ensenyament universitari a la demanda laboral.

Per tal d'explicar les transformacions de l'ensenyament de la geografia a les universitats catalanes, en **Tulla** va estructurar la seva dissertació en quatre punts: la presentació general de què és l' EEES; el marc teòric que ha de permetre adaptar els estudis universitaris espanyols i catalans a l'EES; l'estructura general dels nous estudis de geografia a Catalunya i una anàlisi dels canvis més importants.

A parer de qui escriu aquest article, la conferència d'en Tulla va ser força densa ja que cronologia, legislació i funcionament de com s'ha estructurat l'EEES no ha estat senzill perquè la intervenció d'agents ha estat força alta (ministres d'Educació, rectors universitaris, etc...) des d'uns inicis que es remunten a l'any 1998 i que han generat nombroses reunions i documents. Es per això que citaré només aquells elements que em van cridar l'atenció que, de ben segur, són una part poc representativa del discurs:

- La idea d'un EEES sorgeix l'any 1998 en una reunió de ministres d'Educació i la promouen Alemanya, Anglaterra, França i Itàlia. Algunes de les mesures concretes per a la reforma de l'ensenyament superior apunten cap a: títols universitaris comprensibles i comparables; dos cicles universitaris (el grau, que s'obté quan l'estudiant aprova 240 crèdits, i després un màster que ha de sumar entre 60 i 120 crèdits i el doctorat); els crèdits impartits han de ser reconeguts per totes les universitats homologades; els estats comunitaris haurien d'haver implantat la reforma el 2010.

- L'adaptació a l'Estat espanyol es formalitza amb el decret 1393/2007 pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials (BOE núm. 260)

- Les cinc universitats catalanes que imparteixen la llicenciatura de geografia ja han adaptat els plans d'estudi. Totes les facultats de geografia, menys la de Barcelona, emeten un títol que reconeix als nous geògrafs coneixements en ordenació i gestió del territori. El departament de Girona s'ha inclinat cap a l'ensenyament de la gestió ambiental mentre que el de la Rovira i Virgili, s'ha especialitzat cap el turisme. Tots els departaments han quedat adscrits a la divisió de Ciències Socials menys el de Lleida, que ha quedat adscrit a Arts i Humanitats.

Altres coses que van sortir a la conferència: el conjunt dels departaments de geografia de les universitats catalanes sumen prop de 230 alumnes de primer curs l'any 2008. Prop del 50% dels estudiants es van matricular a la Universitat de Barcelona mentre que una vintena ho han fet a cadascuna les tres universitats "petites" (Lleida, Tarragona i Girona). En **Tulla** també va remarcar en relació a l'intercanvi d'alumnes i les possibles facilitats per circular per l'EEES que fins la data, surten més estudiants des d'aquí i que en canvi en vénen francament pocs, sobretot d'Europa, però no de Llatinoamèrica i són aquests els que completen el volum d'estudiants de les classes de màster i doctorat.

Finalment, en **Tulla** va acabar la seva conferència amb dues afirmacions una mica sorprenents. En relació a la reforma dels estudis universitaris, i com a resposta a una pregunta del Francesc **Nadal**, va dir que li semblava que potser la proposta havia estat excessiva i que potser s'hauria pogut fer com Itàlia, que més que una reforma van fer una adaptació. La segona afirmació va ser al voltant del desconeixement de la geografia en la societat i entre els alumnes que han d'arribar a la universitat. Si aquest desconeixement s'aguditza podria comportar que, al final, no es matriculessin alumnes a geografia, cosa que cal considerar com altament improbable, però que unit a la reducció progressiva de matriculats que hi ha hagut els darrers anys i als pocs estudiants que acaben la llicenciatura sembla que si ho mirem des de la perspectiva de volum, tot plegat no fa pensar en un estat de salut massa optimista... [Elisabet **Sau i Raventós**]

Dimarts 17 de febrer de 2009

Presentació del llibre de
Joaquim M. PUIGVERT i SOLÀ, Universitat de Girona:

*Josep Danés i Torras.
Noucentisme i regionalisme arquitectònics*

(Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008)

L'acte de presentació del llibre *Josep Danés i Torras. Noucentisme i regionalisme arquitectònics* de Joaquim M. **Puigvert**, professor d'història de la Universitat de Girona, va tenir lloc a la sala Lluís Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans, a Barcelona el dimarts 17 de febrer d'enguany. Més d'un centenar de persones van omplir a vessar el local, bona prova de l'interès que l'obra ha desvetllat a causa, de ben segur, de la significació encara prou viva del protagonista en el ventall d'àmbits culturals en els quals va desplegar les seves activitats professionals i cíviques, des del de l'arquitectura fins a l'excursionista, al llarg de la seva existència (1891-1955).

Va fer l'ofrena de l'acte el Sr. Francesc **Nadal** com a president de la Societat Catalana de Geografia, entitat organitzadora de la sessió de conjunt amb Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya (FGC), la qual era representada a la sala pel seu president, Sr. Joan **Torres i Carol**. Cal recordar que els FGC han endegat la completa restauració del santuari de Núria, obra senyera de Danés? El breu parlament protocol·lari del Dr. **Nadal i Piqué** va servir, a més a més, per a justificar, si és que calia, la presentació d'un llibre d'un historiador a casa d'una societat enderiada per la geografia. El consoci numerari **Puigvert** no n'és pas un membre passiu sinó, ben al contrari, un participant actiu i perseverant de les nostres activitats. Per altra banda, no va saber estar-se de recordar la també multitudinària presentació, ja fa uns anys, d'una obra sobre la història de la industrialització a Espanya del Dr. Jordi **Nadal i Oller**.

Els tres parlaments centrals de l'acte van destacar l'oportunitat i l'excel·lència de l'obra del Dr. **Puigvert**. El Sr. Jordi **Moner**, arquitecte, el Sr. Stephen **Jacobson**, professor d'història de la Universitat Pompeu Fabra, i la Sra. Raquel **Lacuesta** del Servei del Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona, van coincidir a destacar l'esforç de l'autor del llibre per a contextualitzar l'obra i el pensament de Danés i Torras en el marc de la cultura i la societat catalanes de la primera meitat del segle vint, i, per sobre de tot, dels corrents noucentistes dels anys vint i trenta. Així, el Dr. **Puigvert** ha reeixit a revelar diverses dimensions, gairebé insospitades, de l'arquitecte. L'entroncament de bona part de la seva producció tardana, com és el cas del temple de N.S. dels Àngels de Barcelona, que il·lustra la portada del llibre, en els corrents de disseny europeus coetanis, l'*art deco* per exemple, el posen més enllà de la faceta més coneguda, fins ara, d'estudis de la masia catalana i que ni els mateixos arquitectes, com lamentava el Sr. **Moner**, no se n'havien adonat. Tanmateix, com van remarcar el Dr. **Jacobson** i la Sra. **Lacuesta** al seu torn, en el llibre es refà positivament la interpretació més conservadora de la recerca de Danés en relació amb l'arquitectura popular i tradicional com a font d'inspiració per a dissenys d'edificis ben adaptats amb el lloc i l'entorn en el marc del corrent del regionalisme arquitectònic.

En oferir el llibre a la consideració i crítica del públic, el Dr. Joaquim M.**Puigvert** va saber trobar temps per a remarcar la curiositat de Josep Danés pel món de la geografia durant l'etapa més florent de les seves activitats. Tampoc va oblidar la citació dels nombrosos geògrafs catalans que han sabut aprofitar el mestratge de Danés sobre la dialèctica entre la casa i el paisatge acomboiada pels factors climàtics, geològics, cromàtics, etc.: Vila, Deffontaines, Blasi i altres. Així mateix, agrai els ajuts que ha rebut durant els cinc anys de recerca esmerçats per a coronar l'obra, i, en especial, els dels descendents de Josep Danés, alguns dels quals presents a la sala.

Va tancar l'acte l'Hble. Sr. Joaquim **Nadal i Farreras**, conseller de Política Territorial i Obres Públiques, per assegurar que el govern de la Generalitat de Catalunya farà tot el que serà al seu abast per a assegurar la conservació de l'obra arquitectònica de Josep Danés. Els inventaris i els catàlegs inclosos en el llibre del Dr. **Puigvert** són un instrument de primer ordre per a ordenar aquella comesa. Però no caldrà esperar pas gaire. El Dr. **Nadal i Farreras** aprofità l'avinentesa per a revelar la quantia del finançament aportat pel Govern per a la reconstrucció i ordenament de l'entorn del xalet de la Molina del Centre Excursionista de Catalunya (CEC), una altra de les obres cabdals de Josep Danés.

[Pau Alegre i Nadal, 18 de febrer de 2009]

Dimarts 24 de febrer de 2009.

Assumpta LLEONART ORRI,
Institut Cartogràfic de Catalunya:

*Toponímia recreativa:
una visió diferent dels noms de lloc de Catalunya.*

La conferència corresponent al mes de febrer del curs 2008-2009, amb el títol de l'encapçalament i a cura d'Assumpta **Lleonart** i Orri, geògrafa i responsable de formació a l'Institut Cartogràfic de Catalunya, ens ha ofert l'oportunitat d'endinsar-nos en l'univers dels noms propis geogràfics, altrament dits *topònims*: un camp del coneixement tan atractiu des de la perspectiva de la recerca com desconegut pel comú de la gent. Però que, com ben pocs temes que en un sentit o en un altre afecten la realitat que ens envolta, desperta una curiositat visible en el públic interessat pels temes geogràfics, històrics i lingüístics en general.

La conferenciant, Assumpta **Lleonart**, no és persona, precisament, que acabi d'aterrar a la temàtica de referència. Vint-i-cinc anys d'experiència professional en temes relacionats, de forma directa o indirecta, amb la toponímia, i en el marc d'una institució en la qual els noms de lloc són un ingredient indispensable en el treball quotidià, avalen la seva trajectòria. Per això s'ha esmerçat, com ens feia avinent a la introducció, a presentar-nos una visió de la matèria que d'alguna manera fos "diferent". És a dir, que anés més enllà de les anàlisis formals dels noms o de les particularitats específiques dels seus referents. Això la va portar a reivindicar la idea, o la perspectiva, d'una *toponímia recreativa*. Una toponímia no pas entesa en un sentit merament ociós, de passatemps banal i gratuït, sinó veritablement *re-creatiu*: o sigui, que apunti cap a l'essència individual de cada nom de lloc, però tractant de subratllar-ne no tant la substància científica profunda com els seus elements més singulars, més irrepetibles, més sorprenents en el sentit de despertar la curiositat i el interès del receptor. "Per la recreació cap al desvetllament de l'esperit científic", podríem dir, si haguéssim de buscar un lema a aquesta actitud, a una manera d'abordar la difusió del coneixement que busca, per damunt de tot, fer-lo atractiu als ulls de la gent. Una actitud que, per la seva mateixa voluntat divulgadora, considerem que és especialment d'interès a dia d'avui i amb un caràcter general; sobretot, tenint en compte les dificultats (sovint paradoxals) amb què es troba el científic de qualsevol camp per *comunicar* amb eficàcia, i en sentit ampli, els seus capteniments i les seves inquietuds intel·lectuals.

Com assolir aquesta particular dimensió *re-creativa/re-creadora* en apropar-nos a un nom de lloc? La cosa no és tan fàcil com pot semblar a primera vista. Sobretot, si tenim en compte la diversitat i la multiplicitat d'elements i de factors que intervenen en un nom, tant en el moment de la seva formació com al llarg de la seva (moltes vegades imprevisible) evolució. **Lleonart** apunta una sèrie de circumstàncies que poden ajudar al referit assoliment: la pròpia llengua amb què s'ha format el topònim, els coneixements de l'usuari, la seva capacitat de comprensió lectora o el grau de literalitat amb què, en determinats casos, es pot interpretar un enunciat toponímic. L'autora va referir-se a la potencialitat de qualsevol llengua, i de qualsevol sistema toponímic, per esdevenir camp d'aplicació d'aquest plantejament. I va citar alguns casos d'iniciatives d'altres països en aquesta línia i, fins i tot, amb una certa tradició, com ara el Quebec,

on el professor Dorion parla dels “topònims lleugers” com una forma, assajada amb èxit, de convocar l’atenció del gran públic envers les particularitats dels noms de lloc.

A Catalunya, la idea d’abordar la toponímia des d’una perspectiva com la que acabem d’esbossar es presenta plena de possibilitats; sobretot per la mateixa diversitat toponímica, geogràfica i lingüística del país (sense negar, també, les dificultats correlatives que comporta una consideració coherent d’aquesta diversitat). Contribueix a eixamplar el camp de possibilitats el fet que, amb els seus anys d’existència, l’Institut Cartogràfic hagi arribat a constituir l’amplíssima base de dades toponímiques de què disposa. La prospecció i la recerca sobre aquesta base de dades és, al cap i a la fi, allò que ha permès a la conferenciant construir un esquema indicatiu, acuradament sistematitzat, de la toponímia catalana interpretada des d’una òptica *recreativa* (i diem “una” perquè entenem que, a la pràctica, n’hi podria haver altres). Una vegada explicada la raó de ser d’aquest esquema, la seva il·lustració mitjançant exemples ha esdevingut el cos principal de la dissertació. D’aquesta manera, la conferenciant ha anat desgranant una tipologia àmplia, variada i (sovint) sorprenent, de particularismes toponímics –que podrem llegir en detall quan s’hagi publicat la versió escrita de la intervenció. Serà molt interessant, aleshores, poder procedir a una anàlisi a escala *micro* de cadascun dels noms, que necessàriament només es poden captar de passada quan els escoltem com a exemples d’una reflexió d’abast més general.

Són moltíssims els topònims citats que ens han cridat l’atenció, i que amb freqüència desconeixem o que, senzillament, no havíem observat. Formes múltiples que per raons molt diverses (i sovint vinculades al simple atzar) han esdevingut topònims, a vegades ja des de temps immemorials. Des de sintagmes preposicionals que semblen exercicis de gramàtica, com ara *Damunt la Font* o *Entre Coma i Pla* a grups verbals de l’estil de *Gratallops* o *Tornabous*, o formacions semblants però menys conegudes com ara *Can Mai-hi-són* o *Matavicularis*. Topònims, en ocasions, que són llargs enunciats descriptius, com *Sant Francesc-s’hi-moria*. O bé, a l’altre extrem, topònims que fan de la repetició o de l’onomatopeia la seva raó de ser: *Can Pere pere*, *Trin trin* o *Patrúp patrúp*; o palíndroms toponímics: *Coc*, *Cuc*, *Sas*, *Carerac*. Un tipus de topònim que també crida l’atenció i que és present a totes les llengües és el malsonant, o “potònim”: *Colera*, *Cabra*, *Ultramort*, *Tremp*, Santa Perpètua de *Mogoda*. Al seu torn, donen especialment de si, en general, els malnoms i renoms esdevinguts topònims (i que a vegades poden tenir una lectura mal intencionada): la *Pedrera del Llarg*, *Nas-pelat*, *Pelacanyes*, *Cal Pessetero*. Aquests noms, sobre el terreny, poden donar lloc a vegades a aparellaments inesperats: és el cas de *Cal Gordo* i *Cal Sec* a Peguera (Berguedà). De fet, allò “inesperat”, que podem expressar també com el fet “peculiar” o “singular”, és sovint a la base d’un gran nombre de topònims: des de construccions, a priori inexplicables, com la *Carretera Simpàtica*, a Amposta, fins a noms de llarga tradició toponímica com *Guarda-si-venes*, passant per noms imaginatius de l’estil dels *Frares Encantats*, *el Paller de Tot l’Any*, *l’Hostal del Gran Nom* o bé, extremant la casuística, creacions recents i merament circumstancials com la casa denominada *El Jabalí Enamorado*.

En un altre ordre de coses, Assumpta **Lleonart** es referí a les interaccions entre topònims, noms de persona i noms comuns. Un terreny que, en el cas del català, dóna tant de si com a qualsevol altra llengua moderna. Una mesura eloqüent d’aquestes interaccions la dóna el fet que, segons algunes estimacions, un 40% dels cognoms del nostre àmbit geogràfic podria procedir de topònims. La conferenciant ens va fer notar, així mateix, la circumstància que moltes paraules incorporades darrerament als diccionaris (i tractades, per tant, com a noms comuns) provenen de topònims: *emmental*, *bikini*, *astracan*. Unes altres no han assolit encara el reconeixement com a nom comú,

però pel fet de formar part d'una denominació d'origen consolidada podem pensar que no els falta molt: *alella, borges, priorat*. Hi ha casos, d'altra part, en què el reconeixement ja té una llarga tradició; per exemple, a *lionesa*. Així mateix, té també una tradició consolidada en el català la incorporació de topònims a algunes frases fetes: *venir d'Arbeca, anar-se'n a Can Pistras* o *tenir terra a l'Havana* són alguns dels exemples que es van citar. Com a curiositats estadístiques, la ponent va esmentar les deu formes toponímiques més freqüents al nomenclàtor català; que són, de més freqüent a menys: *les Planes, la Plana, Santa Maria, la Coma, la Vinya, les Comes, la Serra, la Devesa, la Solana* i *Sant Pere*. Cità també la construcció tinguda com a topònim més llarg: *les Terrotes del Joan del Moro i del Joan del Marquet*, partida rural del terme de Maials. I es referí, en un sentit oposat, als topònims més curts, els nuclis de població de *Su* i *Pi*, en la línia dels noms més lacònics del nomenclàtor internacional, els llocs de *Y*, petita localitat de França, i de *Å*, a les illes Lofot, a Noruega.

A les paraules de cloenda Assumpta **Leonart** remarcà, des de l'experiència, la conveniència d'entendre la toponímia recreativa com una manera amena, i perfectament compatible amb el rigor i amb la claredat, de divulgar els noms de lloc, la ciència toponímica i el patrimoni onomàstic en general.

[Joan **Tort** i Donada, 24 de febrer de 2009]

Dimarts 17 de març de 2009.

José Ignacio MURO MORALES,
Universitat Rovira i Virgili:

*Mediciones de fincas, planos geométricos
y evaluación de la riqueza territorial
en la provincia de Tarragona (1846-1892).*

El professor José Ignacio **Muro**, de la Universitat Rovira i Virgili, va ser l'encarregat de llegir la conferència del mes de març del curs 2008-09 de la Societat. I ho va fer sobre una temàtica, de la qual és un dels principals especialistes del nostre país: la història de la cartografia cadastral a l'Espanya i la Catalunya del vuit-cents. Francesc **Nadal**, que va presidir i moderar l'acte, va glossar les contribucions realitzades pel professor **Muro** a la història de la geografia i la cartografia espanyoles i catalanes. I va esmentar, entre d'altres, els següents llibres del conferenciant, publicats amb la col·laboració dels geògrafs Luis **Urteaga** i Francesc **Nadal**: *Geografía, estadística y catastro en España (1856-1870)*, Barcelona, 1996; i, *El territori dels geòmetres. Cartografía parcel·laria dels municipis de la província de Barcelona (1845-1895)*, Barcelona, 2006. També va assenyalar que el professor **Muro** és un dels membres fundadors del Grup d'Estudis d'Història de la Cartografia (GEHC).

Tot seguit, el professor **Muro** va prendre la paraula i va començar a explicar, de forma detallada i rigorosa, la documentació cartogràfica i estadística que generà, entre 1846 i 1892, la gestió de la Contribució d'immobles, cultiu i ramaderia a la província de Tarragona. Va dividir la seva exposició en dues parts clarament diferenciades. La primera, la dedicà a explicar tot l'entramat fiscal i administratiu d'aquest impost, que gravava l'activitat agrària i ramadera i que, fins les darreries del segle XIX, va ser una de les principals fonts d'ingressos de l'Estat espanyol. I la segona la dedicà a descriure la documentació estadística i cartogràfica dels municipis de la província de Tarragona, que ocasionà la gestió d'aquest impost i que havia aconseguit localitzar.

Al llarg de la primera part, explicà amb molta claredat com la gestió d'aquest impost es va veure absolutament condicionada, des de la seva implantació, pel fet que el Ministeri d'Hisenda no comptava, ni va comptar en cap moment, amb l'instrument que hauria possibilitat una gestió racional i equitativa: un cadastre parcel·lari general del país. Aquesta mancança obligà els responsables d'Hisenda a organitzar un complex i conflictiu sistema de gestió de l'esmentat tribut. Un sistema que es fonamentava en l'assignació, més o menys arbitrària, per part del Ministeri d'Hisenda, d'unes quotes provincials. Un cop presa aquesta decisió, els diferents caps provincials d'Hisenda havien de decidir, al seu torn, quina part de la quota els pertocava pagar a cadascun dels municipis de la província administrada. De nou, l'assignació municipal resultava igual d'arbitrària i mancada d'equitat que la que s'havia realitzat a nivell provincial.

Un cop situats en aquest nivell de l'Administració tributària, el professor **Muro** va fer referència a un dels aspectes més perversos de tot aquest sistema d'assignació de l'impost: el seu caràcter solidari. Això era així, ja que si algun ajuntament aconseguia una rebaixa en la quota que inicialment li havien assignat, la quantitat condonada li era carregada automàticament a un altre municipi de la província. Superat aquest escull,

calia aleshores que els ajuntaments assignessin la seva part de quota entre els contribuents locals.

No cal dir que aquest engranatge grinyolava per totes bandes i va provocar, ben aviat, greus maldecaps, tant als responsables d'Hisenda, com a les autoritats locals i als mateixos contribuents. Els primers hagueren de fer front a uns percentatges de frau fiscal elevats i al descontentament de moltes municipalitats. Per tal de fer front a aquests i d'altres problemes, el govern va crear, a partir de 1848, unes comissions provincials d'estadística, amb competències per atendre les creixents reclamacions de greuge presentades pels ajuntaments i per les juntes pericials dels municipis disconformes amb la quota assignada, per intervenir a les querelles presentades, de forma particular, pels contribuents refractaris a pagar la part de la quota que els havien assignat les autoritats municipals i per investigar els «amillaments» presentats per determinats ajuntaments i que l'Administració provincial d'Hisenda considerava fraudulents.

La comissió d'estadística provincial de Tarragona es va constituir el 1849 i el seu primer cap va ser Allende de Salazar. Aquest nomenà un seguit de comissions específiques d'estadística i va fer front a una sèrie de queixes municipals, conseqüència de les malvestats provocades per la plaga de l'oïdi. Tanmateix, les autoritats provincials d'Hisenda de Tarragona desestimaren, al llarg de la dècada de 1850, les reclamacions de greuge, presentades arran d'aquesta plaga, ja que consideraven que durant aquesta dècada la riquesa territorial s'havia incrementat gràcies a l'arribada de la xarxa ferroviària. Més endavant, durant la Restauració es varen constituir unes noves i reformades comissions provincials d'estadística, una de les principals tasques de les quals va ser que els ajuntaments elaboressin uns "registres de finques".

A continuació, el professor **Muro** va abordar la segona part de la seva conferència, dedicada a la documentació estadística i cartogràfica de la província de Tarragona realitzada entre 1846 i 1892. I començà aquesta part fent referència a una de les troballes més importants de la seva recerca: la dels «llibres d'amidament de terres», també anomenats *apeos* o *recanacions*. Aquests valuosos documents estadístics, confeccionats per agrimensors per encàrrec de les autoritats municipals, eren fruit d'operacions d'amidament fetes al camp. Tanmateix, aquestes operacions no acabaven traduint-se en un plànol parcel·lari, sinó que la informació estadística i fiscal obtinguda (superfície de les parcel·les, tipus de cultiu, etc.) s'enregistrava, de forma numèrica o literal, en uns llibres o quaderns. El professor **Muro** ha localitzat 182 documents d'aquest tipus per al conjunt de la província de Tarragona, el primer dels quals data de 1846 i el darrer de finals del període estudiat. Es tracta d'una xifra molt considerable, que posa de relleu, al nostre entendre, la gran activitat duta a terme pels agrimensors empleats a resoldre l'espinesa gestió de la contribució territorial. Cal tenir present, d'altra banda, que el gran nombre de «llibres d'amidament de terres» localitzats obeeix, tal com encertadament ho va explicar el professor **Muro**, al fet que si bé representaven una resolució del problema de la «riquesa territorial municipal» força menys llúida que la del recurs als plànols o atles parcel·laris, en canvi resultava molt més econòmica.

Dels «llibres d'amidament de terres» passà al tema dels plànols i atles parcel·laris municipals localitzats. I ens va explicar que, arran de les seves recerques pels arxius municipals i comarcals, ha aconseguit datar l'existència de 35 documents cartogràfics parcel·laris corresponents a 28 municipis de la província de Tarragona. Aquesta va ser, no cal dir-ho, la part més vistosa i agraïda de la conferència, ja que el conferenciant la va il·lustrar amb una acurada selecció de diapositives d'alguns dels principals documents cartogràfics localitzats. Així, vam poder veure detalls del plànol parcel·lari de Vila-seca, aixecat l'any 1862 pel mestre d'obres Leandre Pons i Dalmau, del plànol parcel·lari de Valls de 1864, aixecat per l'agrimensor Francesc de P. Ribot o del

magnífic atlas parcel·lari del municipi de Tortosa, aixecat l'any 1868 per l'agrimensor Medir Sabaté i Palet. Un atlas que constitueix, sense cap mena de dubtes, un dels millors documents cadastrals de la Catalunya contemporània, format, ni més ni menys que per 435 fulls a escala 1:2 000 i 1:4 000, relligats en sis volums diferents.

Tota aquesta documentació, «llibres d'amidament de terres» i plànols i atlas parcel·laris, va ser elaborada, tal com ho va remarcar el professor **Muro**, per un laboratori col·lectiu d'agrimensors. Així, durant la segona part de la conferència ens va parlar en diferents moments de la tasca duta a terme per alguns d'aquests tècnics de l'agrimensura com era el cas de Lluís Llanses (Selva del Camp, 1846-1847; Gandesa, 1867), Leandre Pons i Dalmau (Vilaseca, 1862), Francesc de P. Ribot i Nolla (Valls, 1864), Medir Sabaté i Palet (Tortosa, 1868) i Pere Taixés i Seguí (Reus, 1862). El professor **Muro** també ens va explicar que els mapes localitzats van ser traçats a escales diverses com 1:7 000, 1:2 000 o fins i tot més grans com 1:5 000.

Un cop acabada la seva exposició, es va encetar un interessant debat entre el conferenciant i el públic assistent. El moderador Francesc **Nadal** intervingué, en primer lloc, per esmentar el gran interès de la documentació estadística i cartogràfica exposada durant la conferència, tant per a la història de la cartografia cadastral com per a la geografia de Catalunya. Tot seguit, d'altres assistents van aprofitar l'espai de debat per preguntar-li sobre diferents qüestions relatives al procés d'elaboració d'aquesta documentació. Així, l'interrogaren sobre el nombre i la importància dels agrimensors tarragonins o sobre les similituds del cas tarragoní amb el ja estudiat, pel mateix conferenciant, de Barcelona. Acabem la ressenya de la conferència aquí. Valgui, però, com un mos del text de la conferència que podrem llegir a les pàgines de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*.

[Francesc **Nadal i Piqué**]

Dimarts 21 d'abril de 2009

Joan Pere GENSANA,
geògraf, Perpinyà:

*Cap al sud amb el TGV.
Nous reptes per a la Catalunya del Nord.*

La conferència del mes d'abril de l'any 2009 de la Societat Catalana de Geografia va tractar dels hipotètics canvis que pot experimentar la Catalunya del Nord amb la futura arribada del tren d'alta velocitat i, en especial, de com poden canviar les relacions funcionals amb Catalunya. Aquests reptes van ser explicats per Joan Pere **Gensane**, que va ser prèviament presentat per Francesc **Nadal**, president de la Societat.

Joan Pere **Gensane** és llicenciat en Geografia per la Universitat de Montpel·lier (1981), amb estudis postuniversitaris que l'acrediten com *urbaniste qualifié*. Sempre ha treballat com a consultor i el seu gabinet professional de Perpinyà ha elaborat o participat en més de 300 estudis diferents. La seva principal línia de treball ha estat la recerca i anàlisi de la informació orientades, sobretot, cap el coneixement dels potencials del territori. Els anys 90 va guanyar alguns encàrrecs per estudiar les relacions entre la Catalunya del Nord i el Principat per part del Servei de Planificació del Departament de Política Territorial i Obres Públiques. **Gensane** és soci numerari de la Societat Catalana de Geografia.

El projecte del pas del tren d'alta velocitat pel departament dels Pirineus Orientals va començar l'any 1986, amb un primer estudi de viabilitat. A hores d'ara, des de Catalunya encara no s'ha arribat a la frontera francesa (previsió 2012) i des de França, el tram entre Perpinyà i Figueres està pràcticament construït, però entre Nimes i Perpinyà no es preveu que la línia estigui acabada fins el 2020.

El conferenciant va caracteritzar els Pirineus Orientals i Perpinyà de forma detallada i a parer de qui escriu aquest article cal recordar com a més significatiu que una de les seves especialitats econòmiques és en l'expedició logística de fruites i llegums, que han fet del Mercat de Sant Carles un dels centres de mercaderies més importants d'Europa. Des del punt de vista demogràfic, cal remarcar que aquesta zona té un dels dinamismes més elevats de França gràcies al creixement migratori i que un altre dels sectors econòmics que hi predominen és el que **Gensane** anomena "l'economia residencial", un conjunt d'empreses i serveis vinculats a les persones.

Per a **Gensane**, el projecte de tren de gran velocitat va acompanyat d'unes operacions d'acompanyament (efectes condicionats) que generalment contribueixen a estructurar la metròpoli. En el cas que ens ocupa, l'Ajuntament de Perpinyà ha projectat una estació de tren que actuarà com a pol multimodal de transport i que aglutinarà noves activitats al seu voltant; per la seva banda, el Consell General dels Pirineus Orientals i la Diputació de Girona estan treballant per augmentar la cohesió entre ambdós territoris mentre que el Consell Regional ha elaborat un esquema d'articulació del Llenguadoc-Rosselló amb la nova infraestructura. El TGV pot tenir com a efectes indirectes repercussions en el sistema immobiliari, on el ponent demana la intervenció pública per controlar l'evolució dels preus i l'oferta; i en el turisme, en especial aquell vinculat amb la realització d'algun esdeveniment congressual.

La línia del tren d'alta velocitat que ve de Barcelona amb la intenció d'enllaçar amb l'alta velocitat francesa i anar fins a París pot ser una oportunitat per a la ciutat de Perpinyà i el seu entorn més immediat tot i que a parer del conferenciant, el TGV no repercutirà en canvis en l'especialització de l'estructura econòmica de la plana del Rosselló.

On sí pot tenir incidència és en les relacions funcionals entre les diferents metròpolis que unirà al seu pas: Perpinyà reduirà substancialment els temps de recorregut ferroviari entre Barcelona i Montpeller, ciutats que no són capital de cap estat. En el cas de Barcelona (a 180 km) les actuals 4 hores amb els serveis ferroviaris convencionals o 3 amb Talgo haurien de quedar reduïdes a 45 minuts en els trajectes directes mentre que en el cas de Montpeller (150 km), el trajecte que actualment es fa amb 1h 40' també es reduiria a 45 minuts. L'escurçament del temps pot generar noves relacions funcionals entre les tres ciutats i també amb altres ciutats del recorregut com Girona o Figueres. Aquesta facilitat de connexió podria configurar amb el temps una nova xarxa de relacions entre les ciutats.

Joan Pere **Gensane** és essencialment un bon coneixedor del seu territori i un entusiasta de les relacions entre les dues catalunyes i potser per això la seva conferència va anar acompanyada de petites anècdotes que mostren algunes de les relacions dels catalans del sud amb els catalans del nord i de com Perpinyà té la seva importància en l'imaginari de compres d'una part dels habitants de Catalunya. Potser és l'estima que **Gensane** mostra per la seva feina i pel seu territori el que va fer que el to de la conferència hagués estat especialment optimista...i potser és aquesta estima el que l'empeny a parlar el català amb una excel·lent fluïdesa, llengua que en aquest espai dels dits catalans del nord, pot ser un valor de futur ...perquè tal com va remarcar en algun moment de la seva exposició, a Perpinyà, les empreses que s'hi instal·len busquen personal trilingüe i el català és una de les llengües que es valora. [Elisabet **Sau i Raventós**]

Dijous 7 i 14 de maig 2009.

Seminari a càrrec de
Luís OUTEIRO, Joaquim FARGUELL, Joan ESTRANY i Damià VERICAT

Estudis recents en hidrologia fluvial i transport de sediment.

És ben evident, i més en un país com el nostre, la importància de l'aigua, com a recurs i com a bé imprescindible per a qualsevol ús que vulguem desenvolupar. L'aigua és necessària. Recurs renovable, però també degradable. Té una funció molt important de transport. Transport de sediments que han desenvolupat al llarg de la història, deltes, platges, i han servit per transportar materials que aigües avall s'han utilitzat per conrear però també per construir edificis quan aquests materials s'extreuen del llit del riu com a àrids. Aquests rius els hem modificat, construint embassaments, captacions, transvasaments, elements necessaris per a la distribució de l'aigua en el territori. Els rius també són molts cops indicadors de problemes ambientals, com ara l'erosió o la contaminació. Aquest curs que vàrem presentar va ser una aproximació a aquesta temàtica tan important. Per a poder prendre decisions que millorin la gestió, l'ús i la dinàmica de l'aigua i el seu transport, necessitem conèixer aspectes tan necessaris com els que es van presentar el 7 i 14 de maig de 2009 dins el curs que sota el títol **Estudis recents en hidrologia fluvial i transport de sediment** va ser organitzat per la Societat Catalana de Geografia.

La primera de les conferències, presentada per Luís **Outeiro**, geògraf de la Universitat de Barcelona, amb el títol **Directiva marc de l'aigua, nova cultura de l'aigua i participació social. Quin és el paper dels geògrafs?**, va tractar el tema des de la perspectiva de la gestió, representada dins de la Directiva Marc de l'Aigua (DMA). La DMA és l'eina legal que estableix un quadre d'acció en el camp de la política de l'aigua. La DMA serà la principal estratègia de gestió dels recursos hídrics a Europa fins 2015, donant un paper important al geògraf, que tradicionalment ja desenvolupava en l'àmbit de la hidrologia. La DMA crea un sistema únic i integral per a la gestió de l'aigua. Té una forta connotació territorial, coneixement de l'ambient hidrològic, caracterització dels elements físics que el constitueixen, i coneixement dels processos que s'esdevenen. Es basa en tres blocs d'anàlisi fonamentals: biològic, fisicoquímic i hidromorfològic. Així la DMA considera que la hidromorfologia és l'element principal dels tres considerats ja que estructura les comunitats i els processos biològics que es troben en el sistema. La nostra formació interdisciplinària de geògraf hi té molt a dir, però sense oblidar la necessitat d'aplicar el coneixement de les nostres arrels amb metodologies hidrogeomorfològiques amb noves aplicacions en l'àmbit dels Sistemes d'Informació Geogràfica. La geografia com a ciència vertebradora de multitud de camps ambientals i humans té un paper destacat i crucial en l'argumentació de la DMA en la societat perquè la implementació i vigilància d'aquesta directiva ha de ser inexorablement portada a terme a través de la participació social.

La segona aportació la va fer Joaquim **Farguell**, també geògraf de la Universitat de Barcelona i en l'actualitat tècnic de l'Agència Catalana de l'Aigua, amb el títol **El treball de camp en l'estudi del transport de sediment**. Es va destacar la importància del treball de camp per a tenir dades fiables i que poden aportar coneixements necessaris per a la modelització dels processos hidrològics i de transport. La metodologia de camp

és doncs imprescindible per a poder fer un recorregut d'aquest sediment des que el material és mobilitzat per l'aigua de pluja que circula pels vessants i que els incorpora al corrent principal. La manera com aquest sediment es transporta, la freqüència amb la qual el riu transporta el material i la mida d'aquest material, així com la manera com es mou el sediment i, finalment, quant d'aquest passa pel punt de sortida d'una conca, són les preguntes que cal respondre a l'hora de realitzar estudis o treballs sobre el transport de sediment. Aquests estudis requereixen sovint la generació i recollida pròpia de les dades, és a dir, treball de camp, atès que en molts indrets del món no es mesuren en l'actualitat aquestes variables amb registres continus ni tampoc hi ha dades històriques. El treball de camp en l'estudi del transport de sediment és de diversa tipologia: tot el treball que envolta la instal·lació d'aparells de mesura, recollida de dades automàtiques, calibratges i contrastos, o bé les tasques pròpiament geomorfològiques com el mostreig del sediment de la llera del canal per caracteritzar-lo o per determinar-ne la procedència. Els dos tipus de treball de camp són complementaris, necessaris i cabdals per a la comprensió dels processos fluvials i geomorfològics, la dinàmica fluvial i la relació entre el cabal i el transport fluvial.

La tercera de les conferències, *Els balanços de sediment com a eines de gestió integral de les conques de drenatge*, ens va arribar des de terres mallorquines. Joan Estrany, geògraf de la Universitat de les Illes Balears, té una àmplia experiència en les dinàmiques dels sediments transportats pels rius, temes que a Catalunya són igual d'interessants d'estudiar. La conferència es va centrar en com l'erosió accelerada de sòls i la producció de sediments per part dels sistemes fluvials representen un dels majors problemes ambientals i una seriosa amenaça en la gestió sostenible de l'agricultura i de l'aigua. Els resultats obtinguts a partir de parcel·les d'erosió i conques experimentals proporcionen evidències molt clares sobre la sensibilitat de les taxes d'erosió als canvis d'ús del sòl i les activitats antròpiques relacionades. Ara bé, l'evidència d'aquest impacte en la producció de sediment als rius no és tan clara, podent-se presentar exemples de rius amb increment i d'altres amb disminució de la producció de sediment en les darreres dècades. Per això, les investigacions realitzades sobre l'impacte en la producció de sediment pels canvis d'ús del sòl i l'activitat humana relacionada hauria de ser considerada globalment més que per la simple exportació de sediment dels rius o "caixa negra". El balanç de sediments és l'eina que permet analitzar íntegrament en una conca la comptabilitat de l'origen, engolidors i fluxos de redistribució del sediment per a un període de temps determinat. Na Borges (319 km²) és una conca agrícola de l'illa de Mallorca on s'han aplicat històricament pràctiques tradicionals de conservació del sòl i evacuació d'excedents hídrics per proporcionar una protecció efectiva de les terres conreades. En aquest context geogràfic, s'ha establert un balanç de sediment analitzant l'exportació de sediment mitjançant l'aplicació d'un programa de monitoratge continu de la terbolesa; mentre que la tècnica del Cs¹³⁷ ha permès quantificar els altres components del sistema de redistribució de sediment de la conca.

L'última de les conferències, *Rius i preses: una relació complexa*, centrada en el paper de les preses, va anar a càrrec d'un geògraf que treballa al Centre Tecnològic Forestal de Catalunya a Solsona, Damià Vericat. Com ja hem mencionat els rius transporten aigua i sediments d'una manera contínua des de les zones de capçalera de les conques fins a les àrees de deposició a les parts baixes. La dinàmica de l'aigua i els sediments controla l'equilibri entre els processos fluvials i marins. En condicions naturals els rius tendeixen a mantenir la morfologia en equilibri dinàmic. La dinàmica conjunta d'aigua i sediments a les lleres fluvials controla, a més de la seva morfologia, el fràgil equilibri entre els elements abiòtics i biòtics. La transferència de sediments en

una conca fluvial ocorre episòdicament durant crescudes en les quals els cabals que circulen per la llera són suficientment competents per a mobilitzar i transportar els sediments. Les activitats humanes alteren el règim de cabals i el transport de sediments dels rius. Les preses tendeixen a modificar el règim hidrològic, veient-se afectats nombrosos processos físics i biològics. Les preses també interrompen la continuïtat del transport de sediments i causen canvis morfològics en sectors d'aigües avall, així com en els ecosistemes deltaics i costaners associats. Contràriament, les preses han estat una infraestructura clau per al desenvolupament socioeconòmic des de finals del segle XIX. La xerrada doncs analitzà la complexitat en la relació entre rius i preses. [Xavier **Úbeda**, coordinador del curs]

Dimarts 26 de maig de 2009.

Presentació del llibre de Claude BERTRAND i Georges BERTRAND,
Université de Toulouse Le Mirail:

Geografia del medio ambiente.

(Granada: Universidad de Granada, 2007)

La presentació del llibre *Geografía del Medio Ambiente. El sistema GTP: Geosistema, Territorio y Paisaje* (1), traducció del llibre *Une géographie traversière: L'environnement à travers territoires et temporalités* (2), feta per Georges **Bertrand** a la Societat Catalana de Geografia el propassat vint-i-sis de maig de 2009 va ser molt més que una presentació del llibre. Per molts motius. Entre d'altres, perquè el llibre va ser una excusa per homenatjar la figura de Georges **Bertrand** i la seva trajectòria científica recollida en aquest llibre. Perquè la trajectòria científica recollida en el llibre també ho és de la història de la geografia i la seva relació amb el paisatge. Perquè **Bertrand** va influenciar directament els estudis de paisatge a Catalunya des dels seus inicis i per això també es va fer un repàs de la història del paisatge a la geografia catalana. I a més, perquè va aprofitar que parlava del llibre de la seva "vida" científica per parlar de paisatge en general i criticar el fet que en l'actualitat hi ha una clara manca de reflexió teòrica.

La sessió va ser presentada per Enric **Mendizàbal**, el qual va excusar el president de la Societat Catalana de Geografia per compromisos docents i un dels traductors del llibre (Francisco **Rodríguez Martínez**), qui després d'haver confirmat la seva assistència, a darrera hora va excusar la seva presència per diferents motius personals.

Mendizàbal va aprofitar l'absència d'un dels traductors del llibre per dir que era una llàstima que no hi fos perquè se li podria haver preguntat pel títol del llibre, per què la traducció d'aquest és tant diferent de l'original? Per discutir si el problema estava en el significat de *traversière* (un concepte inventat) o el perquè de la proposta de *Geografía del Medio Ambiente*.

Dit això, va destacar positivament el model per analitzar l'espai geogràfic proposat per Georges **Bertrand**, conegut com a Geosistema-Territori-Paisatge o GTP. Per dir que és molt útil per a treballar i que serveix per mirar els mateixos objectes des de diferents punts de vista. Per exemple, l'aigua en trobar-se en una font natural com un riu (Geosistema), pot ser un recurs perquè la podem vendre embotellada (Territori), però també pot tenir un valor afegit cultural (*resourcement*) quan serveix per fer miracles (Paisatge).

L'esquema del GTP va permetre a **Mendizàbal** fer un primer repàs a la història del paisatge geogràfic català recordant les relacions que **Bertrand** havia tingut amb membres de la Societat Catalana de Geografia durant les darreres dècades. Els inicis, durant els anys seixanta i setanta, durant l'efervescència del concepte Geosistema, Georges **Bertrand** va tenir tractes amb la Universitat de Barcelona, concretament amb Maria de **Bolòs**. Posteriorment, durant els anys vuitanta i noranta, el Territori va fer que Bertrand treballés amb Joan **Sabí** i intercanviés opinions sobre geografia històrica i paisatge amb Lluís **Casassas**. **Mendizàbal** va recordar que quan a Catalunya es parla de paisatge a tothom li ve al cap el nom de Joan **Nogué**, actual director de l'Observatori del

Paisatge de Catalunya. Doncs bé, Georges **Bertrand** forma part del seu consell assessor.

Els qui coneixen Enric **Mendizàbal** ja saben que li agrada posar notes de peu de pàgina a les seves explicacions. Aquestes notes tenen el valor d'aportar informació extra a l'oient a la vegada que s'agraeixen en un discurs oral, perquè fan de preàmbul de noves informacions. La primera nota va servir per dir: "De Georges **Bertrand**, quin és el text que m'agrada més? El primer capítol de la història de la França rural. És un dels meus textos de capçalera preferits". I la segona per recordar-nos que es podia no fer cas d' Enric **Lluch** quan deia que a la gent no calia presentar-la perquè tothom la coneixia, perquè això era una errada. Una errada que Mendizàbal va esmenar recordant-nos que Georges **Bertrand** va ser rector de la Universitat de Toulouse – Le Mirail i fundador del GEODE (*Géographie de l'Environnement*), grup de recerca adscrit al CNRS francès. Reprement el fil de les relacions de la Societat Catalana de Geografia amb Georges **Bertrand**, **Mendizàbal** va afinar molt més quan va dir que **Bertrand** havia tingut com a membre del seu tribunal de tesi a Lluís **Solé Sabarís**. Que l'any 1981 havia participat en el curs del Centenari de Pau Vila (*La Géographie physique entre les sciences de la Société et les sciences de la Nature*). L'any 1992 va fer-ho al curs de després del Congrés amb el tema *Urbanitzar la vida?* I l'onze de juny de 1993 també va fer-ho en la sessió de l'Institut d'Estudis Catalans en memòria de Lluís **Casassas**, organitzada per l'IEC, on va parlar de *Lluís Casassas et sa projection scientifique vers l'extérieur*. D'aquell dia Enric **Mendizàbal** va recordar la definició que Georges **Bertrand** havia fet de Lluís **Casassas**: "aquell home del somriure irònic amagat darrera el bigoti". Una definició que els seus deixebles, va dir **Mendizàbal** amb un to d'agraïment, no hem oblidat. L'any 1994 també va participar en el curs: Països, regions, fronteres en un món canviant (II), on va dissertar sobre els *Espaces Géographiques: L'istme pyrénéen*. I per últim va voler destacar la feina feta per Georges **Bertrand** en el número 50 del *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, on va publicar l'article titulat "Le paysage et la géographie: un nouveau rendez-vous", que avui –digué Mendizàbal- es troba traduït a la *Geografia del Medio Ambiente*.

Acte seguit, va prendre la paraula Joan Manuel **Soriano López**. Qui va voler recordar com la seva relació amb la família Bertrand, el Georges però també la Claude "que porten cinquanta anys i poc de matrimoni" –va dir-, s'inicià l'any 1996 de la mà de Joan **Sabí i Bonastre**, traspasat l'any 2003. La seva recordança va servir Soriano per a retre-li un senzill homenatge.

Després de dir que el llibre només era una excusa per tenir entre nosaltres els autors, **Soriano** va tenir l'encert de reivindicar l'atenció en el fet que els autors –la Claude i el Georges-, en aquesta obra, reivindicuen la seva trajectòria sencera. No reneguen de res. El llibre és fil per randa tota la seva història científica. Sense forats. Sense oblit. Per això, va dir, val la pena repassar com es construeixen uns conceptes sobre un altres, com canvien els paradigmes i com els Bertrand s'adapten fins arribar a l'actual GTP, que malgrat que estigui en procés de revisió segueix tenint vigència.

El llibre també serveix per veure un dels principis bàsics de Georges **Bertrand**: si no hi ha humor no hi ha ciència, hi ha dogma. En aquest sentit Jean-Paul **Métailié** n'és un deixeble avançat, perquè és l'autor de diferents acudits gràfics que hi ha al llibre. Joan Manuel **Soriano** en va destacar un que li fa especialment gràcia. Un dibuix en què es veu una persona davant d'un pont penjant on es pot llegir "Pont de la interdisciplinarietat. Passeu-hi d'un en un".

Actualment Joan Manuel **Soriano** és el cap visible del Grup de Recerca en Àrees de Muntanya i Paisatge (GRAMP), del Departament de geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Un grup que en bona part va sorgir per la insistència de

Georges **Bertrand**, que sempre reclamava un nom per al “laboratori”. “Ara podem dir que les llavors les va posar ell”, va dir **Soriano**. També va destacar la seva energia permanent; per exemple, va dir, aquesta darrera setmana hem estat al Pirineu amb alumnes de tercer cicle amb els Bertrand, el “problema” d’anar amb ells al camp és que “fan pensar” contínuament, no pots apuntar res. Et fan veure les coses. Són generosos en el temps i en les idees. I va acabar la seva intervenció dient: “Georges **Bertrand** i Claude **Bertrand** són unes persones bones. I si volem ser com ells haurem d’esperar que s’aturin perquè no els podrem atrapar mai. De totes maneres, està bé saber que els tenim a l’horitzó.”

En Georges **Bertrand** va començar la seva intervenció fent un agraïment a la Societat Catalana de Geografia i qualificant el fet com un honor i un dia d’alegria, una prova d’amistat. També va agrair a la Universitat Autònoma de Barcelona i al seu Departament de Geografia l’acollida rebuda i les facilitats donades per a la seva estada. Igualment, va expressar el seu agraïment als traductors del llibre –“els nostres amics granadins”, va dir- i sentim molt l’absència del professor **Rodríguez Martínez**. La seva intervenció va tenir dues parts diferenciades: una part d’autocrítica del llibre –va somriure mentre ho deia fent palès que sent-ne l’autor el terme autocrítica es feia estrany- i una part en la qual repassaria algunes qüestions crítiques de medi ambient i paisatge.

Algunes reflexions a l’entorn del llibre

Respecte el llibre va voler deixar molt clar que per a ell, el llibre també és el llibre dels paisatges d’Espanya: Picos de Europa, las Alpujarras, el Montseny, un fet que havien comentat amb Francisco **Rodríguez Martínez** i altres traductors com José **Menor Toribio**. Fent referència als interrogants que havia despertat el títol a **Mendizàbal** i **Soriano**, va dir que ells l’acceptaven perquè n’era una versió renovada, amb una nova introducció, un matís espanyol. I per això: “tant per a mi com a per a la Claude és un llibre nou.” Va destacar com al llibre es recullen els pensaments de dos geògrafs oberts a una feina transdisciplinària durant més de 50 anys. Amb articles fets en una època en què no hi havia ni medi ambient ni ecologia. I havent dit això va llegir un fragment de la introducció del llibre traduït amb conceptes com: *saberes híbrids, orden metafísico, medio ambiente*, etc.

La prova que el llibre és la història de la seva vida científica ho demostra el fet de les cinc etapes emprades per estructurar-ne la presentació:

a) La primera etapa, va dir, va començar l’any 1957 en un viatge d’estudiants de quinze dies de ruta des de “San Sebastián hasta la Sierra de Guara y el regreso por Barcelona.” Sense cap metodologia ni cap projecte, va dir. Ara bé, devia ser un viatge breu però revelador, ja que aquestes dues setmanes van marcar l’inici de la seva carrera tal i com ho demostra el fet que ho destaqués com la primera etapa.

b) La segona etapa, entre l’any 1960 i l’any 1968 és l’etapa en què treballarà a la serralada Cantàbrica. Moment en el qual farà una tesi de geografia, de geomorfologia càrstica i glacial, va dir. La biogeografia i el mosaic territorial, la diversitat entre el nord i el sud, serviran per començar a fixar-se en el paisatge. I cità Ortega i Gasset: “No son León y Castilla, (...) la tierra roja, la tierra de plata (...)”. Volia destacar la Generació del 98’, la filosofia i la poesia dels Azorín, Machado, Unamuno, etc. Segons ells, aquests autors, en les seves descripcions, també donaven compte de les dissimetries, de les diferències territorials: mediterrani-atlàntic, humit-sec, que ell des de la geografia explicava aplicant el concepte de Geosistema. Segons va dir, un concepte barreja de les escoles soviètica, americana i alemanya.

No es va estar de criticar la geografia física francesa d'aquests anys, perquè segons ell feien molta geomorfologia aïllada de les altres disciplines. Un fet que després s'ha vist que era incorrecte perquè faltava l'anàlisi integral del medi geogràfic. Tot i que va contextualitzar el moment insistint que tot això passava en un moment en què no hi havia l'ecologia. Durant aquells anys, només l'estudi dels sòls i la hidrogeologia incorporaven una explicació històrica a la geografia física. Quan segons ell, només calia veure com el sistema de la Mesta havia suposat un fracàs ecològic per a la serralada Cantàbrica entre el segle XIV i el segle XIX.

Durant aquells anys va tenir l'oportunitat de treballar sobretot amb geòlegs i alguns geògrafs; va citar **Llopis Lladó**, **Hernández Pacheco**, **Lluís Solé Sabarís**... els primers treballs de Manuel de **Terán**.

c) La tercera etapa, entre els anys 1968 i 1990, és la més llarga de totes. Per als Bertrand el maig del 1968 va ser la "primavera" de la interdisciplinarietat i de l'encontre normal amb d'altres disciplines, com l'antropologia i els historiadors com G. **Duby**. I va suposar l'inici d'una etapa de crítica, posició i oposició a la geografia física francesa. Els plantejaments metodològics fonamentats de forma indirecta en la teoria de sistemes i l'anàlisi sistèmica, li van permetre destacar **Margalef** i **Recorder**, que va citar com a extraordinaris.

D'aquesta etapa va voler recordar l'any 1972, quan va tenir els primers contactes amb **Vilà-Valentí**, **Capel**, **Lluich**. I recordar les moltes excursions i sortides de camp fetes des d'aleshores. Posteriorment, també va recordar les discussions amb **Lluís Casassas**, **Montserrat Cuxart** i l'amic **Joan Sabí**.

Al final d'aquest període vindrà el treball amb la gent de la Universitat Autònoma de Barcelona i el GRAMP de Joan Manuel **Soriano**. Va destacar el bon record que tenia de la Universitat d'Estiu de la Seu d'Urgell.

d) La quarta etapa discorre entre els anys 1990 i 2000 i serà el moment en el qual es desenvoluparà el sistema GTP. Segons **Bertrand**, una proposta metodològica útil per tractar la relació de la societat amb els seus medis ambientats. Aquest model va sorgir de la necessitat d'una metodologia que incorporés conceptes nous i pràctics. I a la vegada, es desmarqués de l'ecosistema més estricte que exclou l'antropització. En canvi, el Geosistema tal i com s'entén en aquest model té una dimensió territorial que inclou l'antropització i la socialització del Territori i el Paisatge. Per què tres conceptes si els ecòlegs només en tenen un? Perquè és un mètode que es planteja sobre la complexitat i la diversitat. L'objecte sempre és el mateix però calen tres entrades per tractar-lo, va dir.

La traducció d'aquesta etapa no ha estat senzilla. Bàsicament perquè a la versió francesa els Bertrand van fer un joc de paraules vinculant Geosistema a *source*, Territori a *resource* i Paisatge a *resourcement*. Aquest tercer concepte, va dir **Bertrand**, s'ha traduït com a "recurrencia" però no és un terme encertat. No hi ha traducció perquè és un terme inventat, va sentenciar.

e) La cinquena etapa arriba fins l'any 2009, moment en què s'està revisant el model que proposa el sistema GTP, perquè segons ell li falta consistència a la P de Paisatge. Per tant, és una etapa que no es troba al llibre que s'acaba de traduir i per a la qual ha calgut fer una nova construcció de conceptes. I per això, va introduir un nou terme, el concepte de Paisatge-Territori o sistema paisatgístic territorialitzat, que recentment ha explicat en un número sencer de la revista GÉODOC (3) i que Josefina **Gómez Mendoza** està traduint per a la revista *Eria*.

Algunes qüestions crítiques de medi ambient i paisatge

Aprofitant la revisió dels plantejaments exposats al sistema GTP va voler exposar algunes idees per discutir sobre epistemologia i el futur del medi ambient i del paisatge. Va mostrar-se preocupat per l'actual situació de la geografia i va dir que calia un nou pensament per enfrontar-se amb la crisi. Un pensament i no només la pràctica. Ho va il·lustrar dient que "anar de pressa no vol dir treballar sobre les coses directament." I per això va reclamar un nou paradigma global per a la geografia, perquè ara no en té. Un paradigma, a més, que pugui ser de llarg termini. I és que segons Bertrand la geografia ha d'afavorir la relació entre la ciència i la cultura vinculant-les molt millor del que ho ha fet fins ara. En aquest sentit va reclamar el paper del paisatge com a interfase entre la natura i la cultura. Un paisatge de la diversitat. En un moment de postinterdisciplinarietat, en el qual va reconèixer és una clara provocació. De fet, entenem (tal i com ho fa l'acudit del seu llibre citat per Joan Manuel **Soriano** abans) que parlar de *post* quan encara hi ha qui es planteja l'interdisciplinarietat o l'entén malament sembla una autèntica broma. En aquest punt va tornar a citar Josefina **Gómez Mendoza** per mostrar el seu acord amb les *nuevas zonas de encrucijadas* expressades per ella i reconèixer que hi ha "moltes qüestions vives que hem d'explicar i desenvolupar." Per això, Georges **Bertrand** va acabar la seva intervenció amb dos nous conceptes: la idea del pensament mestís i la naturalitat.

Respecte el primer concepte va voler expressar com a la nostra cultura, la judeocristiana, se separa sempre la natura de la societat; en canvi, qualsevol societat és un conjunt d'éssers vius que també formen part de la natura. I per això, aquest plantejament és equivocacat. Ho va exemplificar mostrant altres societats, amb una altra cultura, que es consideren part de la natura. A més, va afegir-hi que en alguns casos fins i tot són cultures que no tenen el concepte paisatge en el seu vocabulari, però "veuen les coses i no es poden excloure com si no fossin societats paisatgístiques", va dir, en el que va ser una clara al·lusió a Augustin **Berque**, de qui es va voler desmarcar clarament. Per a **Bertrand** "tots els objectes són subjectes. No existeixen els espais territorials naturals. No existeix el natural, el pensament mestís està de moda. La geografia se n'ha d'aprofitar."

Pel que fa al segon concepte, **Bertrand** va començar per dir que la naturalesa és un conjunt de processos energètics biofísics, modificats per la societat. L'impacte humà, però també la socialització i la seva representació. Per tant, va dir, direm que per estudiar el medi ambient cada cop més la naturalesa està a la societat. Per això no parlarem de natura sinó de naturalitat i n'estudiarem els diferents gradients.

Acte seguit va dir que calia conceptualitzar. I, de nou, va posar l'exemple del GTP perquè el paisatge no estava ben conceptualitzat. I ara li sembla que sí tal i com es pot comprovar, va dir, "pasando por el paisaje" en referència al número 56 de **GÉODOC**. Com a preàmbul a un segon fragment del llibre va dir: "del que es tracta és de retornar al geogràfic perquè això pertany a tothom, potser també als geògrafs."

I per acabar la seva presentació va recordar una anècdota dels anys seixanta, quan tornant dels Picos de Europa i de Madrid, al pas fronterer, un guàrdia civil es va interessar per unes bosses que portava al seient del darrere del cotxe. En respondre que eren mostres de terra, el guàrdia civil li va dir: "¿No será tierra de España...?" **Bertrand** va somriure i digué: "bé, han passat els anys i ara aquest llibre és un tros de tots els Parcs d'Espanya en paper i un tros dels records dels nostres amics."

El torn obert de preguntes va finalitzar sense cap qüestió, perquè ningú tenia respostes per donar i en canvi, moltes preguntes per respondre. Així doncs, l'acte va acabar a les 20:37 hores sense preguntes i una sensació molt agradable d'haver viscut un

moment molt entranyable, únic i irrepètible, de la història de la geografia del paisatge.
[Albert Pèlachs]

Notes

1. **Bertrand**, Claude i **Bertrand**, Georges (2007) : *Geografía del Medio Ambiente. El sistema GTP: Geosistema, Territorio y Paisaje*. Granada: Universidad de Granada; 400 pp. ISBN 978-84-338-4537-5
2. **Bertrand**, Claude i **Bertrand**, Georges (2002) : *Une géographie traversière. L'environnement à travers territoires et temporalités*. Paris: éditions Arguments; 311 pp. ISBN 2-909109-27-5.
3. **Bertrand**, Georges (2009). "En passant par le paysage... parmi lieux et milieux, environnements et territoires". *GÉODOC*, 56: 1-64.

Dijous 18 de juny de 2009.

Josefina GÓMEZ MENDOZA,
Universidad Autónoma de Madrid:

Lluís Solé i Sabarís y la geografía española.

Dijous 18 de juny de 2009 se celebrà, a l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), la sessió de cloenda del curs 2008-09 de la Societat Catalana de Geografia (SCG), que estigué dedicada a recordar Lluís **Solé Sabarís**, talment com havia començat, el 25 de setembre de 2008, amb un acte en memòria de qui fou president (1972-81) de la SCG, en ocasió del centenari del seu naixement. Si a principi de l'exercici que es clausurava havien estat els membres de l'IEC Joan **Vilà-Valentí** i David **Serrat** els que havien glossat la figura del Dr. **Solé** des d'una perspectiva catalana, ara es tractava d'adreçar-li un esguard des d'Espanya. I ningú millor per a fer-ho, pel mestratge i l'amistat que li va dispensar, que la Dra. Josefina **Gómez**, catedràtica d'Anàlisi Geogràfica Regional de la Universidad Autónoma de Madrid (UAM), que titulà la seva conferència *Lluís Solé i Sabarís y la geografía española*.

L'acte fou obert pel president de la SCG, Dr. Francesc **Nadal**, qui va agrair la presència a la sala Nicolau d'Olwer de l'IEC de la consòcia Conxita **Sugrañes**, vídua de Solé Sabarís, i d'altres familiars de l'homenatjat. A continuació féu la presentació de la ponent, de qui va posar de relleu l'extensió del seu currículum, quant a mèrits científics i acadèmics, cosa que l'obligava a fer-ne una selecció. Això no obstant, començà per destacar que la professora **Gómez Mendoza** era sens dubte la geògrafa de fora de Catalunya que més havia participat en les activitats de la SCG. Prova d'això era la seva pàgina a l'*Obrador Obert*, on es podien resseguir les seves intervencions com a oradora a la tribuna de la Societat i com a articulista a *Treballs de la SCG*. Dit això, repassà la seva trajectòria professional, de la qual ressaltà que fou la primera dona rectora de la UAM, presidenta de l'Asociación de Geógrafos Españoles (AGE) i actualment directora del grup de treball sobre Història del Pensament Geogràfic de l'AGE, i membre de diverses acadèmies científiques. Del seu currículum acadèmic, recordà la seva tesi doctoral, *Agricultura y expansión urbana. La campiña del Bajo Henares en la aglomeración de Madrid*, dirigida per Manuel de **Terán**, i el seu nomenament com a doctora honoris causa per la Universidad Carlos III.

Abans de començar la conferència, el Dr. Joan **Vilà-Valentí**, pronuncià unes paraules preliminars, per destacar el deute que hom tenia amb Lluís **Solé i Sabarís**, més enllà del llegat científic, geològic i geogràfic, que ens havia deixat. El professor Vilà parlà del respecte degut a les persones que tot fent de mestres, obrint-nos camí en el camp de la geografia, et brindaven ensems la seva sincera amistat. Recordà, en aquest sentit, Pierre **Deffontaines**, Manuel de **Terán**, Orlando **Ribeiro** i Lluís **Solé Sabarís**, geògrafs que foren mestres de geògrafs i referents permanents en el camp de la geografia.

Tot seguit prengué la paraula la Dra. Josefina **Gómez Mendoza**, que avalà la intervenció que es disposava a iniciar amb la gran admiració que professava a Lluís **Solé Sabarís**, fet que compensava l'atreviment de parlar-ne en un lloc com la SCG i davant d'un públic proper a la persona recordada. Dit això, la professora **Gómez Mendoza**,

començà per repassar les trajectòries de Lluís **Solé** (1908–1985) i de Manuel de **Terán** (1904–1984), que van discórrer de bell nou a mode de *Vides paral·leles* i si se'ns permet la gosadia d'esmenar la plana a Plutarc, contemporànies. En efecte, tots dos geògrafs foren professors d'ensenyament mitjà, a l'Institut-Escola del Parc, Solé, i a l'Instituto-Escuela de Madrid, Terán, en aquells magnífics i admirats laboratoris de la pedagogia sorgits a l'empara de la Institución Libre de Enseñanza. Ambdós mantingueren contactes científics amb professors estrangers, **Solé** amb Pierre **Berot** i **Pierre Vilar**, i **Terán** amb Albert **Demangeon**, pal de paller de l'escola geogràfica francesa, en aquells moments en plena eferescència. Tots dos demanaren de ser pensionats per la Junta de Ampliación de Estudios (JAE); **Terán** va anar a l'Institut de Géographie de París, mentre que **Solé** hagué d'ajornar la seva estada a Berlín. Tanmateix, val la pena de recordar un dels arguments de Lluís **Solé** en cursar la sol·licitud de la beca: *no pot ser que la geologia espanyola sigui patrimoni de les escoles estrangeres*. Calia obrir portes als geòlegs espanyols i, per extensió, als geògrafs. Aquí rau, doncs, un dels punts d'interès de la renovació de la geografia, que des de Barcelona **Solé** mirà d'impulsar amb dos projectes de plans d'estudi d'una llicenciatura de geografia, els anys trenta inexistent.

Després de la Guerra Civil, amb la substitució de la JAE pel Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), amb l'edafòleg José Mª **Albareda** al capdavant, des de la secretaria general, **Solé** fou cridat a participar-hi. Malgrat el palès anticatalanisme d'**Albareda**, un sentit pragmàtic d'acollir els científics que no havien marxat a l'exili va prevaler. Gràcies a això, el CSIC comptà des de ben aviat amb l'Instituto Juan Sebastián Elcano, dedicat a la geografia, i la revista *Estudios Geográficos*, que **Terán** dirigí.

Reprenent el paral·lelisme de les trajectòries professionals de **Solé** i **Terán**, la professora **Gómez Mendoza** recordà que tos dos foren catedràtics rere la guerra. Primerament i durant pocs anys, ocuparen càtedres a instituts; ben aviat, guanyaren plaça de catedràtic a la universitat, **Solé** a Granada i no gaire anys després a Barcelona, i **Terán** a Madrid. Ambdós foren membres actius del CSIC, on col·laboraren profitosament. **Terán** fou president de l'Instituto Juan Sebastián Elcano del CSIC i **Solé** de la secció de Barcelona.

Un dels llocs claus d'aquesta col·laboració fou l'Instituto d'Estudios Pirenaicos, amb **Solé** a la presidència i **Casas Torres** a la vicepresidència. Aquest organisme, adscrit al CSIC, radicat a Saragossa des de 1942 i a Jaca des de 1964, prengué el Pirineu com a àmbit d'actuació i desplegà, a través de congressos i col·loquis internacionals, un seguit d'estudis interdisciplinaris que posaren en contacte científics espanyols i francesos, en una postguerra gens favorable a les relacions transfrontereres. La Dra. **Gómez Mendoza** evocà com les activitats d'aquest institut serviren per afermar l'amistat entre **Solé**, **Terán** i Orlando **Ribeiro** -el patriarca de la geografia portuguesa moderna-, que tingué un moment culminant al congrés de Lisboa de 1949. I destacà com a les reunions pirenaïques s'escometia la lectura del mapa geològic, la tècnica del bloc diagrama, els qüestionaris de geografia regional i els programes d'hàbitat rural, entre d'altres competències geogràfiques.

Les vides d'Alexandre i Cèsar no foren contemporànies, fet que privà la història d'una trobada colossal, i hem de comparar-les de la mà del grec Plutarc. Les de **Solé** i **Terán**, en canvi, sí que ho foren i pogueren confluïr en una estreta amistat, fraternal -remarcà **Gómez Mendoza**-, de gran profit per a la geografia. Llegats d'una importància cabdal són les grans obres de geografia peninsulars dirigides per **Solé** i **Terán**: la *Geografía de España y Portugal* (1949-52 a 1967) i la *Geografía Regional de España* (1968), on intervingueren destacats geògrafs, com és ara i entre d'altres Salvador **Llobet**, Joan **Vilà-Valentí**, Pierre **Deffontaines** i Antonio **López Gómez**, que signaren

les monografies regionals dedicades a territoris del llevant peninsular. La professora **Gómez Mendoza** destacà les aportacions del Dr. **Solé** a l'hora de fer una interpretació geològica de la Meseta, de traçar els blocs diagrames que il·lustren l'evolució de la serralada Central, i, per descomptat, en esquematitzar les grans unitats estructurals de Catalunya, tal com apareixen a la *Geografia de Catalunya* (1958) de l'AEDOS.

Comptat i debatut, la Dra. Josefina **Gómez Mendoza** ens evocà el Dr. **Solé** recolzant-se en la figura de Manuel de **Terán**. Ho pogué fer perquè les vides de tot dos, ensems que paral·leles i contemporànies, havien estat complementàries, fruit d'una estreta relació personal i d'un treball de conjunt d'alta vàlua científica, que donaren com a resultat un valuós llegat per a les generacions de geògrafs posteriors i un record inesborrable per als qui tingueren la sort i l'honor de conèixer-los. [Enric **Bertran**]